

II RIIGIKOGU

7. istungjärk.

Protokoll nr. 185 (2).

1925. a.

II Riigikogu koosolek 16. jaanuaril 1925. a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 84 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Jaakson**, kohtuminister **R. Gabrel**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, põllutööm-
nister **A. Kerem**, haridusminister **H. B. Rahamägi**, rahaminister **L. Sepp**, sõjami-
nister **J. Soots**.

Wälisesitajate looshis: Eesti saadik
Moskwas **A. Birk**.

P ä e w a k o r d :

1. Riigi 1925. aasta eelarwe — I lu-
gemisel.

2. Eelarwe-komisjonide walimine —
wanematekogu ettepanek.

3. Seadus raudteedel makswaist pol-
itseilikkudest määrustest üleastumiste
karistamise kohta — II lugemisel.

4. Aktsiisiseaduse §§ 1110. ja 1111.
muutmise seadus — II lugemisel.

5. Wiljandi linna administratiiv-piir-
konna laiendamise seadus — II lugemisel.

6. Kaubalaewa juhi kutse omandamise
seadus — II lugemisel.

7. Kauba- ja abilaewade masinajuht-
konna ja -meeskonna sõidu seadus — II
lugemisel.

8. Hoolekandeseadus — II lugemisel.

9. Eesti kultuurkapitaali seadus — II
lugemisel.

10. Põllutöölise tööaja ja palgaolude
korraldamise seaduse muutmise seadus
— II lugemisel.

11. Weeühisuste seadus — maakom-
misjoni ettepanek.

12. Esimese rahwuswahelise töökon-
werentsi poolt Washingtonis wastuwõet-
ud tööstusettewõtetes tööaega kaheksa
tunniga päewas ja neljakümne kaheksa
tunniga nädalas piirawa konwentsiooni
eelnõu kinnitamise seadus — töökaitse
kommisjoni ettepanek.

13. Tööstusettewõtete nädala puhke-
päewade seadus — töökaitse komisjoni
ettepanek.

14. Maanteede seadus — omawalit-
suse komisjoni ettepanek.

15. Wähemusrahwuste omawalitsuse
seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnis-
son**, pärast abiesimees **A. Jürman**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piis-
kar**.

Koosolek algab kell 5.25 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõ-
täiendamine. nisson**: Awan Riigi-
kogu koosoleku. Riigi-
kogu liigetele kättesaadatud päewakorra
muutmiseks on rkl. Martinson kirja-
liku ettepaneku teinud, päewakorra I-ks
punktiks wõtta komisjonide täiendawad
walimised. (Hääletatakse.) Nähtawa
enamusega on päewakord täiendatud kujul was-
tu wõetud.

Enne päewakorraale asumist on sekre-
tääril sõna teadaande korras.

2. Teadaandmine Sekretäär **J.
kommisjonidesse Piiskar**: Riigikogu
antud seaduseel- juhatause poolt on an-
nõude kohta. tud komisjonidesse:
riigikorra kaitsesea-
dus — üldkommisjoni; 1925. aastal tege-
likku kaitsewäeteenistusse wõtmise ja
sellest wabastamise seaduse muutmise
seadus — riigikaitse komisjoni.

3. Komisjonide Juhataja **J.
täiendawad wa- Tõnisson**: Rkl.
limised. Martinson'i poolt on
tehtud kirjalik ettepa-
nek riigikaitse komisjoni walida rkl.
Soots'i asemele rkl. Holberg. (Hääle-
tatakse.) Nähtawa enamusega
on rkl. Holberg riigikaitse
kommisjoni walitud.

4. Riigi 1925. W. Linnamägi
aasta eelarwe (krst.): Austatud Riigi-
— I lugemisel. kogu liikmed! Heamee-
lega peame meie kõik
wist ühel meelel tunnistama, et uue ja
noore riigi majandusjuhi, härra rahami-
nistri, riigi-eelarwe, nii öelda, sissejuha-

tuseks peetud kõne, ja sellest kõnest läbi kõlaw tagasihoidlik, aga siiski optimistlik noot meid rahuldab ja rahustas. Iseäranis lõpuakordina kõlaw tõendus, et meie riigi ja rahwamajanduse juured terwed on ja kindlalt juurduwad kodumaa muldas — tarwis ainult wähe kannatust, wähe päiksepaistet ja meie näeme jälle uut, wärsket elu tõuswat, uut majanduslikku tõusu tekkiwat. Iseäranis need wiimased sõnad olid wäga rõõmustawad ja meie tahaksime neid kõiki heameelega uskuda, oleks see tõesti nii! Kuid ometi, meie riigi majanduslikku ja poliitilist olukorda tähele pannes, sest need käiwad ju käsikäes, ja riigi eelarwet, mis täna meie arutamisaineks on, waadates, milles ju suurel määral riigi ja rahwa majanduslik olukord ja seisukord wastu peegeldab, tõusewad tahtmata mitmedki kahtlused, kerkiwad üles mõnedki küsimused, mille peale wastust meile antud ei ole, ja mille peale wististi ka raske on wastust anda. Selle juures tumeneb horitsont ja tahawad minu meelest nagu wäljawaated meie majandusliku tulewiku kohta ära kaduda.

Mina puudutaksin, — ja üsna lühidalt — sealjuures ainult mõnda üldist küsimust meie majanduslikul alal, pea täitsa kõrwale jättes detailsid wõi olgu neid nii ainult mööda minnes riiwates.

Möödunud aasta on meie riigielus kahtepidi wäga tähtis. Läänud aastal oleme terawa majandusliku kriisi haripunktist üle jõudnud, iseäranis rahaasjanduse alal tahaksin mina uskuda, et meie oleme nüüd kindlasse sõiduwette jõudnud ja oleme teiseks terawast poliitilisest kriisist õnnelikult wälja pääsenud. Terawast kriisist ühel kui teisel alal oleme üle saanud, kuid nüüd tärkab küsimus, kas mitte need kriisid, kas mitte haigus ei ole krooniliseks muutunud, kroonilist iseloomu wõtnud wõi wõtmas. Mis on õige? Kas oieme kindlalt terwenemise teel wõi mitte? Ja selle küsimuse peale ei saa mitte wastust kergesti anda, selle küsimuse peale ei leia mitte wastust eelarwes ja selle küsimuse peale ei olnud ka wastust rahaministri poolt peetud kõnes.

Suure koorma paneb riigi eelarwe rahwale peale — kaugelt üle 7 miljardi marga on ta suur. Kahtlemata õige suur meie wäikese rahwa ja ta kandejõu kohta! Kuid ta oleks weel märksa suu-

rem olnud, kui mitte karmi käega ei oleks kõik, ilma milleta wõimalikuks peetud läbi saada, tast maha kärbitud ja teiselpoolt tulu pool wõimalikult suur wõetud, et otsotsaga kokku saada. Ometi ei ole seda täitsa suudetud teha, wast ehk saab seda sel teel, nagu rahaminister kawatseb — uute maksude pealepanemisega. Kuid siiski on see weel teadmata; kawatsetawad maksude kõrgendused, wähemalt osa nendest — kaudsed maksud — näiteks tuletikkude aktsiis, on sarnased, mis kergesti liig suure pingutuse juures wastupidiseid tagajärgi wõiwad anda. Selle asemel, et suuremat tulu saada, wõiwad kergesti lõpuresultaadis maksude kõrgendused seda teha, et üldtulusumma samaseks wõi wähemakski jääb. Siinjuures tooksin mina paar juhtumist ette, mis minu arwamist kinnitawad ja mis ka wist üsna kohased näited on.

Nõnda sai Wenemaal 1. detsembril 1892. aastal tuletiku aktsiis kahekordseks tõstetud, kuid maksu üldsummas tuli sisse rohkem kui enne ainult 27% wõrra. 1. jaanuaril 1893. aastal sealsamas Wenemaal seati sisse uus tubakaaktsiis — 2 rubla puuda pealt — ja sissetulek üldisest tubakaaktsiisist kaswas selle tõttu ainult 29,5 miljoni rubla pealt 31,2 miljoni rubla peale, see on, tõusis ainult wähem kui 1%. Kuid on ka olnud juhtumisi, kus üksiku kaudse maksu kõrgendamise teel otse eitawaid tagajärgi kätte saadi, kus see maks pärast kõrgendamist wähem sisse tõi kui enne. See juhtumine oli ka Wenemaal, kui seal 1. detsembril 1892. a. wiljast tehtud wiina aktsiisi tõseti 9¼ kopika pealt 10 kopikani kraadi eest. Tagajärg oli see, et järgmisel aastal maksu saadi kogusummas 8 miljonit rubla wähem endisest maksust. Kas ka mitte meil see nähtus ei wõi korduda? Kas meil aktsiisi liiga suure kõrgendamisega piibumehed, kelle peale 80% tikkude tarwitamisest langeb, enam tikke tarwitama hakkawad, waid wõtawad lihtsalt endised tulemasinad tarwitusele. Lõpuks oleks tagajärg niisugune, et riik sugugi rohkemat tulu ei saa tikuaktsiisist ja ainult walitsuse aadressil lastakse lendu kindlasti nii mõnedki sajatused, kes esimese järgu tarbeained ebamääraselt kalliks ajanud. Tikutops maksab siis muidugi kahe marga asemel neli marka. Kuid pahameel rahwa seas riigi ja walitsuse wastu kuidagi soowitaw ei ole, iseäranis praegusel ajal.

Kuid head meelt ei sünnita ka majaperemeestele ja taluomanikkudele liikumata waranduse maksu tõstmine, olgugi, et see maks praegu väga väikene on. Kahtlemata on selle maksu tõstmine talupidajate juures rohkem õigustatud, kui linnas majaomanikkude juures; majaoomanikkude juures ei ole see maksu kõrgendamine sugugi õigustatud. Kuid mina ei taha sellest pikemalt rääkida.

Täna wu aasta saame meie ühel wõi teisel teel loodetawasti eelarwe otsotsaga kokku, kuid eelarwe otsotsaga kokkukõlastamine on minu arust wõimalik ainult suure pingutusega. Minule paistab, et ka tulewal aastal seesama lugu kordub ja wististi weel suurema jõupingutusega ja suuremate hädadega tuleb eelarwet otsotsaga kokku seada ja mida kaugemale asi läheb, seda raskemaks muutub aast-aastalt eelarwe kokkuseadmine, kunni ta wiimaks wõib olla wõimatuks muutub.

Kui muutust paremuse poole ei tule meie majanduslikus elus, siis peaks sellele otsusele jõudma, sest meie kulude eelarwe, kärpimiste peale waatamata, kasvab tuntawalt aast-aastaga. Tulud aga ei saa kasvada, sest nad on wiimase piirini jõudnud, iseäranis maksud, nagu seda täiesti õieti härra rahaminister toonitas. Maksud teewad meie riigi eelarwes suurema osa tuludest wälja. Ei ole ka wist lootust, et tulud riigi monopolidest ja ette wõtetest kasvawad, waid selle wastu kipuwad nad õige kõikumata ja langewat tendentsi näitama. Nii sugusel juhtumisel jääks järele riigi kulusid vähendada, kui mitte tulusid tõsta ei saa. Kuid, nagu näha, meie ei saa kuidagi vähendada kulusid, waid nad kasvawad ikka rohkem ja rohkem.

Kulude osas on tähtsam post — palgad. Kaugelt üle kahe miljardi marga läheb palgakdeks. Tõsi, et see kulu tänawu aasta on vähem, kui minewa aasta eelarwes terwelt 92.270.000 marga wõrra, kuid tegelikult on see kulude vähendamine palgakdeks vähem, kui eelarwes on näidatud, sest on tõusnud mitmesugused kulud, mille peale kui osa palga peale tuleb waadata. On tõstetud mitmesuguseid tasusid ligi 3 miljonit marka. Arstiabi ja toetus on tõusnud suuremaks üle 6 miljoni marga ja majapidamise kulud 13.500.000 marka.

Tähendab osale ametnikkudest maksetakse edaspidi palka majanduse summa-

dest, nii öelda maskeeritult. Üldiselt on palgakulud wähenenud 70 miljoni marga ümber ja see on õige väikene vähendamine, umbes 3½% kogu palgasumma suuruselt. Selle juures ei saa sugugi imestada, kui tähele panna, kuidas ametnikka ja teenijaid vähendatakse. Lasti lahti küll kaunis suur koguke teenijaid, kuid need olid väikse palga saajad, kuna suuremate palkade saajaid lasti wähe lahti. On juhtumisi olnud, et koguni keskasutustes on kõrgemate ametnikkude arwu suurendatud.

Kõige selle aktsiooni juures, selle vähendamise juures on toonitatud, et wõimatu rohkem kulusid kokku tõmmata koosseisude arwel, olgu et siis meie walitsemise süsteem täielikult muudetakse, kuid selle walitsemise süsteemi lihtsustamisele ei asu keegi, seda ei ole teinud endised walitsused ja ka praegune walitsus waewalt teeb seda. Sellest ainult armastatakse rääkida. Seda tähele panes peab otsusele jõudma, et ka uue rahaministri poolt nõutud koosseisude kokkutõmbamine kuigi suuri tagajärgi ei anna. Ja kui ka sarnasel wiisil mõned miljonid saaks kokku weel hoida, siis tulewad need summad ametnikkudele lisapalkadeks wälja anda, ja weel rohkem, sest palgad on meil tõesti väiksed. Minu arwates ei ole wõimalik eelarwes üldist palgasummat vähendada ja järelikult ei saa ka vähendada üldist eelarwe kulusummat.

Sellest selgub, et tulewikus eelarwete tasakaalu wiimine ikka raskemaks läheb ja lõpuks wõib olla üsna wõimatuks muutub. See on igatahes perspektiivilt mittemeeldiw ja sugugi mittesoowitaw.

Eelpool juba tähendasin, et rahwa maksukoorem on väga suur ja seda kuidagi raskemaks teha ei saa, millega ka walitsus ühel meel on. Kui mina ei eksi, arwas härra rahaminister, et kogu rahwa sissetulekust minewat umbes 13% riigile maksudena. Kahtlemata on see protsent meie kapitaali waesuse juures liiga suur — 3.200 marka iga hinge peale ainult riigi maksukoormat, see on meie oludes igatahes liiga suur.

Rahaminister leidis ometi ka ühe heledama külje selle suure maksukoormatuse juures, nimelt, et terwelt ¼, see on 25% üldisest maksude summast minna meil nõndanimetatud „sunduslikuks kapitaali koguniseks riigile“, laenudeks ja iga sugusteks produktiivseteks kulutusteks,

ja härra rahaminister awaldas soowi, et weel palju suuremal määral seda riigi kapitaali wõimalik oleks koguda, sest meie oleme üldse väga kapitaaliwaene rahwas ja maa. Minul aga tekib tõsiselt kahtlus, kas see waade õige on, kas mitte riikliku kapitaali kogumise püüdes ja sihis ei peitu üks suurematest põhjustest, et meie rahwa majandusliku kapitaali kogumine, erakapitaali kogumine tigusammul edeneb ja väga küsitaw on, kas ta üldse suurenenud on endise ajaga wõrreldes. Minu arwates üheks ja mitte vähemõjuwaks põhjuseks, et kapitaal meie maal ennast tööle rakendada ei taha, on just meie liiga suured maksud, mis tähtsal määral langewad nimelt tööstuskapitaali peale. See suur tööstuse, kaubanduse ja ka liikumata waranduste maksustamine, muidugi mõista, muude faktorite kõrwal, ajab just wäliskapitaalil isu ära siia tulla ja kahtlemata halwab see ka meie oma inimeste initsiatiivi ja hoogu. Ilma wäliskapitaali juurde tõmbamiseta meie aga edasi ei saa. Meil endil selleks jaksu ei ole, et majanduslikule elule hoogu sisse panna, waid suudame ainult kiratseda oma kapitaaliga. Meie mure ei peaks olema riikliku kapitaali koguda ja selleks ebamääraselt suurt maksukoormat rahwale peale panna, waid maksusid wõimalikult vähendada ja wõimalikult soodsaid tingimisi luua kapitaali siia muretsemiseks. See peaks meie mure olema. Kuid ma kardan, et selles sihis meil siia maani wististi wähe on tehtud, kuid tähendan siia juurde, et väga tõenäoline on, et rahaministril õigus on, et praegusel ajal see riikliku kapitaali kogumine meil möödapääsemata on. Kuid üldiste majanduslikkude wäljawaadete suhtes on seda halwem, kui see arwamine õige on, sest siis oleme nii kui nõiaringsis, et suurt osa eelarwe summadest riikliku kapitaali kogumiseks pöörata, sellepärast tulewad suured maksud rahwa peale, õigemini loowa kapitaali peale panna, et aga suured maksud eriti weel wimase peal, sellepärast ei tule kapitaal siia, ei kaswa loow kapitaal, ei ole wõimalik kapitaali koguda. Ühte wõi teistpidi — wäljawaated on wäHEMEELITAWAD, üks õieti segab teist. Ometi ei suudeta ainult sarnase riikliku kapitaali kogumisega kuigi suurt majanduslikku edu saawutada. See tee meid kaugele ei wii. Seda näitab meie muuseas ka elukorterite ehitus-

laenu asi. Korterikriisi lahendamiseks on küll kaunis suur summa riigi raha wälja antud, minu teada 350 miljonit, kuid korteripuudus ja kitsikus pole palju sugugi wähenenud. Täna wuses eelarwes on seks otstarbeks palju wäiksem summa antud kui waremalt, nimelt 25 miljonit marka ja tulewa aastases eelarwes puudub see summa wististi üldse. Kuid selle ehituslaenu kaunis suure kogusumma peal waatamata on meil korterikriis ja jääb ta meil sel teel lahendamata. (J. Wain, sd.: Praegu on olud paremad.) Jah, seal on ka teised faktorid kaasa mõjunud, mitte üksinda see riiklik kapitaal, see, wõib olla, jaolt ka, aga kuigi suurt mõju tal siiski ei ole, seda peab tunnistama. Wõib ju küll $\frac{1}{4}$ wõi rohkem kogu riigi tuludest ära kulutada mitmesuguste fondide asutamiseks ja laenude andmiseks produktiivseteks kulutamisteks, riikliku kapitaali loomiseks ja kogumiseks, küll maaparandamiseks, asunikudele inwentaari muretsemiseks, kalanduse toetamiseks, — olgu mis nime all tahes — tagajärgi on sellel siiski wähe. Mikspärast? Kõigepealt sellepärast, et olgugi, et kogusummas suur summa nimetatud otstarbel wälja antud, siia maani ligi $\frac{1}{2}$ miljardit marka, on iga ala ometi väga wähe toetust saanud, sest liiga suurt arwu majanduslikka alast on toetada püütud. Wõtame asunikud. Nad on mitmesuguste nimede all siia maani 747 miljonit marka toetust saanud, kuid kas on asunikud nüüd kindlal jalal? Kas suuremalt jaolt nende seisukord ka praegu wilts ei ole. Osa neist polegi weel tõsiselt suutnud põllu peale asuda, nende põld kannab alles ohakaid. Suurem osa neist elab lagunenuid mõisa hoonetes, neil puudub oma peawarigi ja suuremal osal neist ei ole ka tarwilikult põllumajanduslikku inwentaari. Tarwis on neile kahtlemata weel sajad miljonid toetuslaenusid anda. Järgnewatel aastatel peaks eelarwes õige suur summa selleks otstarbeks olema, wõib olla wast $\frac{1}{4}$ kõigist riigi tuludest peab neile antud saama, kuid kas nad sellega siis lähemal ajal tõesti aidatud oleksid, kas nad suudaksid sel teel haljale oksale jõuda? Waewalt. Ainult riikliku toetuse abiga ei suudeta seda küsimust lahendada. Maaparanduseks on antud siia maani 110.000.000 marka, mis kaunike summa. Seda laenu on saanud küll enamasti wanad põllumehed, mitte asunikud. Aga

kuupalju on selle laenuga maad parandatud, kuupalju on sellega soid kuiwatatud? Mõned wanad põllumehed on maaparanduse laenu nime all saanud 200.000 marka soode kuiwatamiseks, mis juba 20 aasta eest kuiwad olid. Nad on selle raha teistmoodi produktiivselt ära tarwitanud, on sellest laenust omale protsente lõiganud, mõned on maaparanduse laenu abil omale traktorid ostnud jne. Õnneks on need mõned üksikud juhtumised, aga ometi on sarnaseid juhtumisi ette tulnud. Mul ei ole praegu eesmärgiks kedagi kahtlustada ega puudutada, ei taha ka toetuslaenu andmist maha teha, minu eesmärk on näidata, et sarnane laenu andmise wiis toetuseks wäga mitmele alale „n a t u k e n e“ igale poole, nagu rahaminister ütles, otstarbekohane ei ole. Ilmasõjas sai wäga kuulsa Mackenseni faalanks, mis seisis selles, et kompakt massina niikaua wäerinnale peale tungiti, kui see pidi järele andma. Kas mitte niisugust faalanksi ei peaks meil ka majandusalal tarwitama. Kui toetust anda mingisugusele alale, siis juba niiwõrd mõjuwalt, et sellest tagajärgi saaks ning sellejuures kõik teised alad kõrwale jätta. Ei saa mingit tagajärge, kui toetust antakse wäga mitmele alale korraga. Mina arwan, et niisugune ala, mille peale peaks kõik wõimalikud ressursid ära tarwitama, oleks soode kuiwatamine. Meie tulewik on juba peajasjalikult põllupidamine. Ometi on meil maad wähe, aga soid palju. Need peame kõigepealt kultuurmaadeks muutma ja seda riiklikul initsiatiiwil ning abil ja järelwalwel, aga mitte sel teel, et antakse üksikutele maapidajatele wäikesed summad maaparanduse otstarbeks. Sel teel kuigi suurt efekti kätte ei saa. (K. Päts. põl.: Härra Linnamägi, riikeijõua kõikineid soid kuiwatada, mis meil olemas.) Kui meie kõik need miljonid, mis iga aasta wälja antakse mitmesugu toetusena, sookuiwatamiseks ära oleksime tarwitanud, oleks suurem osa soodest kuiwatatud. Sel teel aga, kui iga aasta antakse wäiksemad summad ühele wõi teisele, tegelikult meie mingisugust ala ei edenda. See on minu arwamine.

Nüüd puudutaksin tööpuudust, õigemini üldist eluülespidamise wõimalust. Eluülespidamise wõimalused on meil tõesti kitsad. Mitte üksi, et meil krooniline tööpuudus walitseb lihttöölise juu-

res, waid meil on hulk kodanikka intelligente, kes täitsa töötä on. Hulk inimesi ei leia omale tööd ega tegewust ja loomulikult puudub neil siis ka eluülespidamise wõimalus. Mispärast see nii on? Muidugi sellepärast, et meie tööstus ja kaubandus kiratseb ja põeb kroonilist kriisi ja ka põllumajandus kuigi intensiivne ei ole. Meil waieldakse ikka weel selle üle, kas riigi tulewik seisab põllutöös wõi suurtööstuses. Wahetewahel paistab arwamine ülekaalus olewat, et ainult maa on meie tulewik, kõik muu olewat tühi ja kõrwaline asi. Sealtsamast kostawad jälle teised hääled, mis ütlewad, et suurtööstus on meil rahwamajanduse mõttes wäga tähtis, suured tehased peame iga hinna eest wähemalt alal hoidma ning mitte neid ruineeruda laskma. Nõnda ei ole mingit ühtlust arwamistes, ei ole ka otsusele jõutud, mis meie majanduselu alus olema peab, kas peajasjalikult põllumajapidamine, wõi peajasjalikult suurtööstus wõi kas põllumajapidamine ja tööstus ja kui tööstus, siis missugusel kujul. See probleem on meil lahendamata ja nähtawasti ei ole ka praegusel walitsusel selle kohta mingit kindlat seisukohta ega kawatsust, nagu seda muuseas ka rahaministri arwamine näitas, kui tema mõtteid awaldas, et meil tuleksid riiklikud tööstused, sõjatööstuse ala, raudteede töökojad, sadamatehased jne. ühes eratööstustega ühiseks elujõuliseks suurtööstuseks koondada. Minu arwates eksib küll rahaminister, kui ta mõtleb üksikute wäikeste ja kesktööstuste häwitamise ja mehaanilise kokkuliitumisega suurtööstuseks midagi kätte saada. Ainult kahju wõib sel teel saada. Rahaminister arwab, et ainult keemiatööstus olla meil sarnane, kuhu kapitaali alati peab sisse mahutama, kust aga tagasi midagi ei saa. Aga sarnasel ja wõib olla weel suuremal määral nõuab kapitaali meie raudtööstus, suured tehased Koplis, ja mujal, mis ainult suurte riiklikkude laenu ja abirahadega hingitsewad. Kuid ometi ei ole walitsusel julgust mingit kindlat ja otsustawat sammu nende suhtes astuda, waid ikka lükatakse sarnaste üksikute neetud küsimuste otsustamine edasi, nõnda kui ikka on edasi lükatud kõik muud sarnased küsimused. Näiteks maa eest tasu maksmise küsimus, kitsarööplise wäljaostmise küsimus ja muud, missuguste küsimuste lahendamine seda raskemaks muutub, mida rohkem aeg

edasi jõuab. Lõppude-lõpuks peab neid ometi ükskord lahendama. Nii on lugu ka tööstuse küsimusega. Selle küsimuse peab nii wõi teisiti ära otsustama ja peab mingisugune kindel kawa kokku seatama, sest ka puudulik kawa on ikkagi palju parem kui olukord, kus mingisugust kawa ei ole. Niisugune olukord on meil siia maani kestnud, kus walitsusel ei ole olnud kindlat kawa, mis sihis õieti peab edema meie tööstus, kas tema peab wõimalikuks suurtööstust igal alal arendada wõi peab vähemalt mõned harud likwideerima. Minu arwates tulewad suurtööstuses mitmed harud likwideerida ja mida warem, seda parem. Muidugi tulewad mõned harud jätta ja niisugune haru on minu arwates tekstiiltööstus. Palju suuremat rõhku tuleb aga panna kesk- ja wäiketööstuse peale, kui seda siia maani on tehtud. Ma tahaksin arwata, et seda siia maani tehtud ei ole. Kes arwab, et meie wäiketööstus ja kesktööstus ei ole arenemiswõimelised, see eksib, sest isegi sarnasel klassilisel suurtööstuse maal, nagu Saksamaa, ei ole wäiketööstus wälja surnud, nagu seda paarkümmend aastat tagasi ette kuulutati, waid ta on suurtööstusega ühes edenenu, arenenu ja tugewaks saanud. Meil on wäiketööstus kindlasti weel elujõulisem kui mujal, sest meil on selleks paremad ja soodsamad tingimused. Kuid wäike- ja kesktööstuse peale, nagu ma juba enne ütlesin, on meil wäga wähe rõhku pandud ja meie wäike- ja kesktööstus on praegu palju pahemas seisukorras, kui ta seda ilal enne on olnud. Krediidiwõimalused neil on praegu absoluut olematud, kuid ka wäiketööstus ilma krediidita läbi ei saa. Aga selle peale ei ole keegi tähelepanu pööranud.

Lõpuks puudutaksin mina mõnda riiklikku ettewõtet. Muidugi on ju üldiselt wõetud meie riigi ettewõtted tarwilikud, praegusel ajal vähemalt, peale metsatööstuse, mille otstarbe ja tarwilikkuse juures ma kahtlen. Kuid meil on siiski olemas üksikuid riiklikke ettewõtteid, mis nii wäga silma torkawad. Üks niisugustest oli, kui ma eelarwet läbi waatasin, riigi trükikoda. Selle puhaskasu on näidatud eelarwes kõigist 500 tuhat marka ja seda 100.000.000 põhikapitaali juures, siin peawad mingisugused põhjused olema, mida tuleks uurida ja kõrwaldada. Siis tahaksin ma paar sõna öelda teise riikliku ettewõtte ja nimelt

raudtee kohta. Jookswad kulud raudtee korrashoidmiseks ja eksploateerimiseks on tänawu ette nähtud üks miljard sada kaksikümmendüheksa miljonit jne. marka. Need jookswad kulud raudtee ülewalpidamiseks suurenewad aast-aastalt, 1923. aastal olid need kulud 889.595.000 marka. 1924. a. — olid need kulud 1.058.000 marka. Kui tagasi minna 1922. ja 1921. aastate juurde, siis näeme, et need kulud märksa vähemad olid. Erakorralisi kulusid on tänawuses eelarwes ligi 172½ miljonit rohkem kui möödaläinud aastal. Kokku kõik kulud meie raudtee ülewalpidamiseks on 1 miljard 302 miljonit. Tulud on ette nähtud 1 miljard 200 miljonit, nii et puudujääk on kaugelt üle 100 miljoni marga. Tulude kohta peaksin ütleva, et need on minu arwates kaunis suurelt ja õige ümmarguselt wõetud. Selle 1 miljoni 200 tuhande marga põhjenduseks on ette toodud, et weokoormatus olewat suurenenud, tulutoowus tõusnud ühesõnaga. Täiesti teoreetiliselt asja peale waadates, sest mina ei tunne seda asja praktiliselt, paistab mulle, et waevalt on nii suurt sissetulekute kaswamist loota, kui meie seda tähele paneme, et suured weowõimalused on meil juba möödas nagu sel ajal, kus elaw transiit meilt läbi käis. Wist ei saada ka kätte niisugust suurt sissetulekute kõrgendamist ainult tariifi kõrgendamisega. Seal on ka oma piirid, kaugele minna wõib ja liiga kaugele minna ei saa. Nii et tulud paistawad olewat wõetud suuremad, kui nad olla wõiksid ja selle peale waatamata on raudteel puudujääk, ja seda kõik nii ütelda jookswate kulude arwel selleks, et raudteesid pidada liikumiswõimalustena. Ometi räägiti meil paar aastat tagasi, et see korrast täitsa äräläinud raudtee, mida meie wõõrastelt wõimudelt oma kätte saime, olla korda seatud. Et weerew koosseis — wagunite ja wedurite park olewat täiesti korda seatud jne. Seda räägiti paar aastat tagasi, nüüd aga nõutakse nii suuri summasid ja iga aasta ikka suuremaid selleksamaks otstarbeks. Raudtee on kahtlemata niisugune riiklik ettewõte, mis end vähemalt ära tasuma peab ja siin ei tohi kulud suuremaks minna kui tulud. Kuid õigus oleks nõuda, et ta meil ka ülejääke annaks. Raudteid, mis iga aasta kahju toowad, ei suuda meie pidada. Siin peab minu arwates parandus ette wõetama. Kulud ei tohi minna suuremaks kui tulud.

Eelarwes on uute raudteede ehitamiseks määratud 90 miljonit marka, see tähendab, et uusi raudteid tahetakse hakata ehitama riigi jookswatest tuludest. Seda ei suuda teha suuremad ega rikkamad riigid, armugi mitte meie. Kui meie seda katsume ja püüame teha, siis on see ilmaaegne enese jõu pingutamine, sest sellest midagi välja tulla ei wõi. Meil on uued raudteed tarwilikud, kuid nende ehitamiseks on tarwilik kapitaali leida, neid aga ehitama hakata riigi jookswatest tuludest on täiesti wõimatu ja selle kawatsuse peame jätma.

Lõpukokkuwõttes pean tähendama, et käesolewal aastal elame wist ka nii wõi teisiti rahulikult ära, kui meil wälimisi ega sisemisi muudatusi ei tule. Samuti wõib olla, seame ka tulewal aastal eelarwe suure jõupingutusega kokku ja nii wõib olla ka ületulewal aastal. Meie elame kuidagimoodi ära, kiratseme, kuid see ei ole õige riiklik elu. Meil puuduwad majanduslikud wäljawaated tulewikku ja sellepärast tekib lõppudelõpuks teatud kahtlus nende rahaministri optimistlikkude sõnade üle, et meil on tarwis natukene walgust ja soojust ja kõik läheb hästi. Waewalt tema nii edasi läheb ilma kawata ja õigete sihtideta.

A. Jürman (põl.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Kui meie oma riigi eelarweid wiimastel aastatel silmitseme, siis näeme, et nad on juba enam-wähem kindlama kuju omandanud. See suurenemine ja need hüpped, mis tema juures silma puutusid esimesel riigi eelarwe kokkuseadmise aastal, on ära kadunud. Ehk küll wähesel määral, kuid siiski on märgata wiimasel kolmel aastal eelarwes tõuswat tendentsi, kuid see tõusew tendents on wiimasel ajal wähenenud. Mõõdunud kolme aasta eelarweid wõib täiesti üks teisega wõrrelda. Nendes peegeldub kogu meie riiklik elu. Muudatused, mis ühe wõi teise eelarwe juures ette tulewad, on wõrdlemisi wäikesed, wõrreldes eelmiste aastatega. Huwitaw on tähele panna, et kui walitsuste wahetuse järele eelarwe kokku seatakse endiste opositsioonirühmade poolt, siiski neid kahte eelarwet wõrreldes leiame wiimases wõrreldes wähe muudatusi. (A. Jõeäär, sd.: Kas opositsioon on eelarwe kokku seadnud?) Iga tahes on meil läinud aasta eelarwe kokku seadnud teised poliitilised rühmad, kui

käesolewa aasta eelarwe, ning wiimases oleksid wõinud peegelduda täiesti teised püüded ja kawatsused. Kui aga neid kahte eelarwet wõrrelda, siis näeme, et wahe wäikene on ja eelarwe on enam-wähem kindla ja püsiwa kuju omandanud ning teda muuta eelarwe-korras, ühest aastast teise minnes, ei lähe nii kergesti korda. Arwudes on see kerge ära näidata. Kui wõtame 1923. aasta eelarwe tema koguulatuses, siis näeme, et tema suurus 1923. aastal oli 7.097.000.000 marka, 1924. aasta eelarwe 7.218.000.000 marka ja 1925. aasta eelarwe 7.293.000.000 marka. 1925. aasta eelarwes on wäikene tõus märgata. Wahekord üksikute ministriumide wäljaminekute suhtes on püsiwaks jäänud. Seda näitab meile protsentuaalne wahekord, missuguse koha üks wõi teine ministrium on omandanud kogu eelarwe wäljaminekute seas. Igas eelarwes püsib teedeministrium esimesel kohal, mis kõigesuurema summa eelarwes ära neelab — üle 26%. 1923. aastal oli teedeministriumi eelarwe 26% millegagi. 1924. aastal 27% ja 1925. aastal 26% millegagi. Samuti näeme, et teisel kohal on püsinud kogu aeg sõjaministrium. Kahel wiimasel aastal wõrreldes 1923. aastaga, on sõjaministriumil eelarwes wähenemise tendentsi märgata. 1923. aastal oli sõjaministriumi eelarwe 22,7%, 1924. aastal 19,4%. (A. Jõeäär, sd.: Selle muutuse tõi esile piiriwalwe.) Nii suurt protsenti ei tekitanud mitte wäljaminekud piiriwalwes. Sel ajal walitses arwamine niihästi parlamendis kui ka walitsuses, et aeg on tulnud, kus meie wõime sõjaministriumi eelarwet kokku tõmmata ja tegetseti ka selle üldise arwamise järele. Käesolew aasta on sellele arwamisele kriipsu peale tõmbanud. Käesolewa aasta eelarwes näeme sõjaministriumi juures tõuswat tendentsi ja kogu eelarwes läheb wäljaminekuteks sõjaministriumile 20,4%. Wõib olla, et siin tuleb weelgi tõuswas tendentsis edasi minna, kuna seda riigi iseseiswuse kindlustamine nõuab.

Kolmandal kohal eelarwes on püsiwalt seisnud rahaministrium. Kus aga liikumist on märgata, see on haridusministrium. Eelmistel aastatel oli meil wäga suur tung haridusministriumi eelarwet suurendada. Kui ma ei eksi, siis oldi 1922. ja 1923. aastal selles optimistlikus arwamises, et meil peab tõusma

keskkoole kui seeni igalpool ja igasse kihelkonda taheti juba oma keskkool asutada. Nii kaswas meil keskkoolide arw märksa kiiremalt, kui seda loomulikult oleks wõinud soowida. Selle tagajärjel tõusid ka õige rohkesti haridusministeeriumi kulud. Haridusministeerium oli 1923. III-le kohale üles kerkinud, kus tema peale kulutati 10,5%-ti kogu eelarwest. Kahel wiimasel aastal ei ole haridusministeeriumi eelarwes enam nii suurt tõusu märgata, nagu see oli eelmistel aastatel, wõrreldes teiste ministereeriumidega. Hariduspoliitika kohta tuleks öelda, et meil haridusalal pandi liiga suurt rõhku üldise hariduse peale, ära unustades kutsehariduse. Selle tagajärjel kaswas tung ülikooli sedawõrra, et isegi ülikool ei suutnud üliõpilasi ära mahutada — alles selle tagajärjel hakati ümber waatama, et uusi wäljawaateid leida ja uusi sihte maksma panna. Kuhu senise hariduspoliitika tagajärjel jõutud oldi, kujutab järgmine lugu: üliõpilane, kes ülikooli oli lõpetanud, pööranud professori poole õige nurisewa tooniga ja seletanud: olge head, juhatage mulle koht, ma olen juba üle poole aasta ülikooli lõpetanud ja pole ikkagi weel wastawat kohta leidnud. Nii näeme, et üliõpilaste seas oli maad wõtnud endine weneaegne arwamine, et kui ülikool lõpetatud, paberid taskus, siis awanewad enesest juba kohad ja wastawalt diplomile wastawad palgad. See aeg on nüüd möödas, ja loodetawasti wõtawad need, kes ülikooli astuwad, seda arwesse, et neile weel mitte ülikooli lõpetamine, diplom, kohta ega palka ei määra. Kui haridusministeerium wiimasel ajal on hakanud rohkem rõhku panema kutsehariduse peale, siis on see rõomustaw nähtus, kuid weel rohkem tuleks siin sellel alal edasi minna. Üks osa meie kutsekoolidest kuulub põllutööministeeriumi alla, see on põllutöökoolid. Wõib olla on põllutöökoolide alluwus põllutööministeeriumi alla nende kutsekoolide kahjuks, sest kui haridusministeeriumi wastu oldi senni väga heatahtlik, haridusministeeriumi toetati kahel käel, ei juletud lihtsalt hariduse peale antawate summade wastu waielda, siis näeme, et meie põllutöökoolid on pidanud suurte raskuste ja puuduste all kannatama ja nimelt sellepärast, et neil tarwilikka summased tarwitada ei olnud, mille läbi põllutöökoolid oleksid wõinud wastawalt enda majapi-

damisi korraldada. (Segane wahelhüüe O. Gustawson'i, is. poolt.) Iga kutsekool on õige kallis. Rahwamajanduslikult seisukohalt tuleb aga öelda, et kutsekoolid väga kasulikud on, sest nad annawad otsekohe tööoskuslikka kodanikka, kes koolist tulles lähewad ja asuwad loowale tööle. Rõomustaw on nähtus, et põllutöökoolid, waatamata selle peale, missuguses raskes seisukorras on nad pidanud töötama, on siiski häid tagajärgi andnud, mida tõendab ka suur tung neisse koolidesse. (O. Gustawson. is.: Mis Teie kõnelete ilma aegu.)

Juhataja J. Tõnisson: Palun järjekorras sõna wõtta.

A. Jürman (põl.): Härra Gustawson, Teie waated ja arwamised lähewad selles mõttes täiesti lahku, kuna Teie põllutöökoolide wastu olete.

Põllutöökoolide korraldamine on palju raskem ja kulukam, kui wõib olla ühegi teise kutsekooli korraldamine wõi sisseadmine, sest põllutöökoolid ei nõua ainult õppeabinõude sisseseadmist, waid nad nõuwad omale suuremaid majapidamisüksusi, mille jaoks suuremad wäljaminekud tarwilikud ja nende suurte kulude läbi tõusewad summad, mis miljonitesse ulatawad. Selle kõigega peame meie arwestama. Rõomustawalt peab alla kriiputama, et rahwa seas arusaamine põllutöökooli tähtsusest väga elaw ja suur on. Juba paari wiimase aasta jooksul ei suuda põllutöökoolid wastu wõtta kõiki neid õpilasi, kes põllutöökoolidesse sisse tahawad astuda. Praegu on meil palju niisuguseid põllutöokoole, kus sissetungijate arw õige palju suurem, peaaegu $\frac{1}{2}$ wõrra suurem oli, kui ruumid oleksid lubanud wastu wõtta. Need koolid on isearanis Jäneda, Olustwere ja mõned teised, mille kohta wõis seda tähele panna juba mitmel aastal. Kui üksikutes põllutöökoolides pole nii suurt tungi, siis tuleb see mitmesuguste puuduste arwesse panna. Need põllutöökoolid on liiga wiltsas seisukorras, wõib olla kannatawad õppejõudude puuduse all. Ja muidugi, kui ümbruskaudsed elanikud näewad, et kool ei ole küllaldaselt wälja arenenud, siis on loomulik, et nendes koolidesse suurt tungi ei ole. Üldiselt peab aga ütleva, et tung põllutöökoolidesse on väga elaw ja riigil tuleb siin rohkem wastu

tulla. Ma ütlen, kahjuks wõib olla põllutöökoolidele see asjaolu, et nad kuuluvad põllutöoministeeriumi alla. Selle ministeeriumi alla, kus alati palju rohkem karpimisi ette wõetakse ja summased mitte nii hõlpsasti ei lubata kui haridusministeeriumile. (O. Gustawson, is.: Siis hääletage meie ettepaneku poolt haridusministeeriumi alla ülewiiamise asjus.) Praegustes oludes ei oleks minul mitte midagi selle wastu.

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun juba seesugust alalist kahekõnet jätta.

A. Jürman (põl.): Läheme järgmise, töö- ja hoolekandeministeeriumi juurde. Töö- ja hoolekandeministeeriumis, peab ütleva, on kõigerohkem muudatusi sündinud, ja nimelt on töö- ja hoolekandeministeeriumi alal alalist tõusmistendentsi märgata. Kui meie wõtame töö- ja hoolekandeministeeriumi eelarwe 1923. a., siis oli tema üheksandal kohal kogu eelarwest ja tema peale langes 4,2%; 1924. a. eelarwes oli tema kaheksandal kohal ja käesolewa aasta eelarwes on ta juba wiieandale kohale üles tõusnud ja ta peale langeb ligi 6% kogu eelarwest. Siin näeme seega alalist tõuswat tendentsi ja siin wõib karta, et töö- ja hoolekandeministeeriumi eelarwe weel rohkem tõuseb. Siin on märgata, et on olemas tung seda eelarwet suurendada rohkem kui meie riigi majanduslik jõud kannab. Meie peaksime küll küsimuse üles seadma, kas Eesti riigi rahalised ressursid lubawad seda eelarwet nii kiirelt suurendada, sest töö- ja hoolekandeministeerium kuulub nende ministeeriumide hulka, kus meil tuleb sotsiaalolude eest hoolt kanda, mis iseenesest on väga tarwilikud, sest on väga rõõmutaw, kui seda suudetakse teha, aga niisugune koorem ei tohi mitte häwitawalt mõjuda ja meie majanduslikku arenemist takistada. Meil on sellel alal kaugealatuslikka seadusi wastu wõetud, mille täitmine riigilt suuri summased nõuab. Kui meil pärast pole neid summased uskilt wõtta, mis hoolekande ja pensiooni peale on ette nähtud, siis peawad tahes wõi tahtmata kõik need asutused kängu jääma ja hoolekande peale wäljaantawaid summased tuleb kokku tõmmata wastawalt meie jõukusele.

Kui edasi waadelda siseministeeriumi eelarwet, siis näeme, et ta on püsima jää-

nud ka wiimastel aastatel kuuendale kohale. Temas on küll wäiksemaid muudatusi ette wõetud ja need muudatused on siseministeeriumi eelarwet ikka vähendanud. Alates 1923. aastaga on siseministeeriumi eelarwe aasta-aastalt ikka kokku kuiwanud ja, wõib olla, on seal mõnel alal isegi rohkem kokku tõmmatud, kui seda meie riigi sisemine julgeolek oleks lubanud. Käesolewa aasta eelarwe juures tuleb meil seda iseäranis arwesse ja kaalumisele wõtta, et siin, nagu sõjaministeeriumi eelarwe juures, kokkutõmbamistega mitte kaugele ei mindaks, et riigi julgeoleku külge kirwest ei pandaks. (W. Linnamägi, krst.: Politsei ei kaitse riiki! — J. Laidoner, põl.: Teie igatahes teda ei oleks kaitsnud, kui politseid ei oleks olnud.)

Waadates eelarwet edasi, näeme, et meil riigiwõlgade alal seisukoht aasta-aastalt umbes ühesugune on. Mõni aasta on küll tõusu märgata, teine aasta — langemist, kuid üldiselt on püsinud wäljaminekud riigiwõlgade katmiseks 6—5% peal.

Põllutöoministeerium asub meil käesolewa aasta eelarwes kaheksandal kohal. Kahjuks peab ütleva, et põllutöoministeeriumi eelarwes on märgata kahane- mist wõrreldes teiste ministeeriumide eelarwetega. 1923. a. oli tema seitsmendal kohal, 1924. a. — seitsmendal kohal ja põllutöoministeeriumi eelarwe tegi wälja kogu eelarwest 1923. a. 5,6%, 1925. a. on tema kaheksandal kohal ja teeb wälja kogu eelarwest 5,3%. Siin peab kahetsema, et selle ministeeriumi eelarwes on vähenemise tendentsi märgata. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Maareformi alal.) Maareformi alal pole muutust märgata, see püsib ikka 61, 62, 63 miljoni ümber ja ka käesolewal aastal on ette nähtud maareformi teostamise peale 61 miljonit. Maareformi teostamist ei saa wõtta kui loowat ministeeriumi tööd, waid see on rohkem tehniline töö ja selle kulud teewad wälja 19% kogu ministeeriumi eelarwest. Põllutöoministeeriumi eelarwe on kahjuks wastawalt meie põllutöö tähtsusele wäike. Ja et ta weel vähenemise tendentsi näitab, seda halwem on see meile. Tõepoolest, kui meie pärast riigi sissetulekuid waatame, siis näeme, et siiski väga suurt osa etendab meie põllumajandus kogu sissetulekutes, kui ka kauba-

bilansi juures. Iseäranis wiimase kauba- bilansi juures puutub silma, et põllutöö- ministeeriumi eelarwet tuleb meil palju hoolsamini tähele panna, kui seda wast senni on tehtud, kuna põllumajanduslik produktsioon kiirelt kaswab. Kui weel waadata eelarwe erakorralist osa, siis näeme, et seal põllutööministeeriumi eelarwe on rohkem kokku tõmmatud kui korralises eelarwe osas. Nimelt on põllutööministeeriumi erakorralised kulud käesolewa aasta eelarwes vähemaks tõmmatud 5,7%, kogusummas umbes 37 miljonit. Suuremad vähendamised on läbi wiidud järgmistel aladel: koolide katseasutuste laenufondi arwel 10 miljonit, siis maaparanduse fondi alal 30 miljonit. Need on nüüd summad, missuguseid wäga raskelt tuleb alla kriipsutada. Missugused iseenesest wäga kaaluwad summad on põllumajanduse tõstmises, kus kokkutõmbamist mitte ei oleks wõinud ette wõtta. Sest kui meie waatame neid arwusid, kuidas põllumajandus on wiimastel aastatel arenenud, kuidas need summad, mis tema peale wälja antud, on meil produktsiooni aidanud tõsta, siis tuleb aina kahetseda sellel alal summade vähendamist. Nimelt wõtame meie ühispiimatalituste arenemise ja wõi wäljaweo ala. Siit leiame meie, et 1921. a. weeti wälja meil wõid wähe üle 10 tuhande puuda, 1922. aastal aga juba üle 60, tuhande puuda, 1923. aastal üle 140 tuhande puuda ja 1924. a. — üle 200 tuhande puuda. Kogusummas on 1924. aastal üle 1 miljardi wõi wäljaweost wäliswaluutat sisse tulnud. Nii näeme siis, et niisugust kiiret edenemist ei ole kuskil pool mujal märgata, kui just wõi produktsiooni alal. Wiimastel aastatel on antud summased ühispiimatalituste asutamiseks, esimene summa, mis selle peale wälja anti, oli, kui ma ei eksi, 1923. aastal ja ulatas 60 miljoni peale. Kahjuks 1924. a. vähendati juba seda summat ja jäädi peatama wist 40 miljoni juurde. Käesolewal aastal on umbes see summa püsinud ühispiimatalitustele laenu andmiseks.

Kui meie aga nüüd wõtame ja waatame, kuidas on piima ühismeiereid ellu kutsutud, siis on nende arw aasta-aastalt kaswanud, kaswanud palju jõudsamini, kui wastawalt laenusumma on kaswanud. Nimelt oli meil 1920. aastal 71 ühispiimatalitust, 1922. aastal — 73, 1923. aastal — 133 ja 1924. aastal — 179. Tähen- dab, ühe aasta jooksul asutati uusi ühisusi 46

ümber. Meie teame aga, et iga ühisuse peale läheb umbes 4 miljonit marka tarwis, et maja ehitada ja sisseseadet muretse- da. Sellega tõuseb see summa, mis ühisuste peale läinud, möödaläinud aastal kaugelt üle 160—170 miljoni. See näitab, et laenu ühispiimatalituste ehitamiseks palju rohkem tarwis oleks olnud kui eelarwes seisib. Kui nüüd möödaläinud aastal 46 uut ühispiimatalitust ellu kutsuti, siis wõib arwata, et käesolewal aastal see arw ehk wäheneb, aga vähemalt 30 uut ühisust kutsutakse siiski ellu, see on nüüd kindel. 30 uue ühispiimatalituse peale läheks, wõttes 4 miljonit läbise- gi... (Th. Pool, tõe.: Poolteist miljonit läheb.) Poolteist miljonit läheb ainult sisseseadet muretsemiseks, kuna ehitus weel rohkem maksta läheb. Senni oli weel wanu piimaühisusi korda seada, kuid nüüd just tuleb see raske aeg, kus wanu maju enam ei ole, kuhu saaks uusi sisseseadet mahutada, waid tulewad ka uued majad ehitada, ja uute kawade jä- rele lähewad ühispiimatalitused maksta üle 4 miljoni marga. 120 miljonit marka läheks tarwis, kui meie tahaksime 30 uut ühispiimatalitust ellu kutsuda. Eelarwes toetussummana on 35 miljonit ette nähtud, nii et siin tuleb uute asutamiseks ligi 100 miljonit puudujääki. Kust aga wõet- takse see summa, kust saawad põllume- hed selle summa, kuna nüüd ühispiimata- lituste asutamiseks harilikud erapangad heameelega summased wälja ei anna, ja sealt wõttes on liiga raske ühispiimatali- tusi ellu kutsuda, kus wäljaminekud nii suured on, kus panga protsent nii kõrge on, ja piimatalituste ühisused on pandud kiratsemisseisukorda juba asutamise pä- wast peale. Siin oleks tarwis, et sellel alal ei tohiks mitte nii kokkuhoidlikud olla, kui seda käesolewa aasta eelarwest meie näeme. Seda kergemalt wõib selle summa wäljaandmist toetada, et see summa toob ja tasub ennast mitu korda rohkem ära aasta jooksul, kui ükski teine summa. Riigimajanduslikult seisukohalt ei ole see summa kahjulik wälja anda, sest meie nägime juba, et üle 1 miljardi tõi see osa wäliswaluutat riigile sisse, ja loodame, et tulewal aastal märksa suure- neb see sissetulek.

Kui meie eelarwet edasi lehitseme, siis on järgmised eelarweosad: kohtumi- nisteerium, välisministeerium, Riigikogu, riigikontroll, Riigiwanem ja kaubandus- tööstusministeerium, mis samuti kind-

lasti ühele ja samale kohale püsima on jäänud kolme aasta jooksul. Riigikogu ainult, tema koht on endiselt jäänud 11, kuid siiski on temas märgata vähe tõuswat tendentsi. Kõige wiimasel kohal asub kaubandus-tööstusministeerium, nimelt 15. kohal. Sellel kohal on tema alati püsinud, kuid see ministeerium on aast-aastalt siiski vähenenud ja märksa vähenenud. 1923. aastal tegi kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwe kogu eelarwest välja 0,4%, käesolewal aastal teeb aga kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwe kogu eelarwest välja 0,2%. See ministeerium on juba kokku kuiwanud, kui summas wõtta, siis 16 miljoni peale. Seda ministeeriumi ei saakski iseseiswaks ministeeriumiks lugeda tema wäik-suse järele, ja tema ei olegi juba mõnel ajal enam iseseisew ministeerium olnud, waid teda on juhtinud teised ministrid. Ja waewalt meie suudame kaubandus-tööstusministeeriumile hinge sisse ajada ja on küsimus, kas seda tarwiski on, sest need ülesande osad, mis kaubandus-tööstusministeeriumi peale olid pandud, neid ei ole see ministeerium oma praeguses kujus mitte täita suutnud. Meie tööstuse reorganiseerimise läbiwiimine, mis päewakorral seisab, seda ei ole see ministeerium suutnud lahendada. Teisest küljest on see ministeerium jätnud lahendamata ka väga tarwilikud kaubanduslikud asjad. Meie wälisurgude soetamine on juhuslik olnud, see on pidanud ära olenema juhuslikkudest mõjudest, siin ei ole korraldawat kätt olnud. Korraldaw käsi wälisurgude otsimiseks kaubandus-tööstusministeeriumi poolt on puudunud ja selle tagajärjel oleme meie kaubanduse alal pidanud kannatama, sest et meil ei olnud wäljaspoolt informatsiooni wälisurgude leidmiseks. (W a h e l h ü ü e A. J õ e ä ä r i, sd. poolt.) Meie teame, et Eesti riik on noor ja niisama noored on ka meie kaupmehed, et Eestis wälisuruga ühendust leida. Seda rohkem oleks neil esimestel aastatel tarwis olnud juhatust, mida oleks pidanud andma kaubandus-tööstusministeerium oma informatsiooni kaudu wälisurgude kohta. Kuid seda ei ole suudetud teha ja waewalt, et seda nüüd tarwis teha on, sest meie kaupmehed on nüüd juba enam vähem wilunud, meil on isegi kaubandus-tööstuskoda ellu kutsumisel, missugune wõiks palju ülesandeid oma peale wõtta, mis senni lootat oli kaubandus-tööstusmi-

nisteeriumilt. Nii wõiksime kaubandus-tööstusministeeriumi peale risti tõmmata tema praegusel kujul ja wõib olla saaks seda lõpulikult ühendada rahaministeeriumiga, millega tema mitu aastat ühine on olnud. Tööstuse eest hoolitsemine, kaubanduse huwide eest wäljaastumine langeks kaubandus-tööstuskoja peale. Eel-pooltähendatud ministeeriumi juures on niihästi praegusel ajal kui ka edaspidi tarwis, et meil wälisuru alal saaks teatud esitajad riigi poolt määratud, kes wälisurul meie kaupade müügi järele walwaksid. Eriti on see tähtis põllumajanduse alal. Meie põllumajanduslikka saadusi lastakse välja kodumaalt kindla kontrolli all. Et meie seda tegime, sellega oleme meie paljugi omale wõitnud, kuna meie karjasaadused on wälisurul ikka kõrgemale tõusnud oma wäärtuse ja hinna poolest ja lähenenud nendele hindadele, mida saawad karjasaaduste eest wanad riigid, nagu Daani on. Kui meie wiimastel aastatel oma wõihindu wälisurul wõrdleme Daani wõihindadega, siis jääb wahe vähemaks. Meie produtseerime paremat wõid, mida hakatakse wälisurul kõrgemate hindadega hindama ja see kõik tuleb sellest, et meie wõi wäljavedu on korraldatud kindla kontrolli alla ja siin ei ole niisuguseid eksisamme mitte tehtud, nagu seda mõnede eksportartiklite juures ette on tulnud, näiteks — metsa alal, kus õige tuntawalt on hinnad langenud selle tagajärjel, et meil alawääruslikku kaupa wälisurgudele saadeti. Aga see ei ole weel kõik, mis meie oleme suutnud ära teha, waid meil oleks pidanud wälisurgudel nagu Londonis oma kindel kontroll olema, kes walwab, kuidas meie kaupu müügile toimetatakse. See oleks pidanud meie riiklik kontroll olema. Et saadusi müüakse kontrolli all, see ei ole mõni uus nõue, sest sedasama näeme meie Daanis, Soomes. Neil on riiklik kontroll olemas Londonis, kes walwab nende produktide müügi järele ja seda just sellepärast, et seal wõiwad ette tulla mitmesugused wäärnähtused, mille kõrwaldamiseks kontroll wõib samme astuda ning tarbekorral teateid saata walitsusele, mis tarwis on ette wõtta. See wälisuru kontroll wõib meile anda weel rohkem. Peale wäärnähtuste järelwaatamise töötab tema seal ekspordina, uurib turu nõudeid ning wõib kui asjatundja meie aineid wäärtuses palju rohkem tõsta. Kõigel sellel on

määratu suur tähtsus, kuna väljavedu alalõpmata kaswab, sest kui meie liha- ja munasaadused wõtame, siis ulatab nende väljaveost saadud summa kaugele üle ühe miljardi. Ja sellepärast peaks leiduma summasid wälisuru kontrolli tarwis. Kas neid leidub kaubandusministeeriumi wõi põllutööministeeriumi eelarwes ja kui teisiti ei saa, wõib neid wõtta väljaveetawate ainete pealt wastawa seadusega teatud protsendina, kuid kindel kontrolli väljamaal tuleb sisse seada, see on hädatarwilik ja siin ei tohi meie wiiwitada.

Kui riigi eelarwet kogusummas waadelda, siis, nii kui ma juba ütlesin, on tema enam-wähem püsiwama kuju omandanud ja kõigub nüüd wähe üle 7 miljardi. Käesolewa aasta eelarwe, mis pidi kokkutõmbamise tähe all läbi wiidud saama, kuid waatamata selle peale, on eelarwe 1% wõrra suurenenud. (A. Jõeäär, sd.: Aga elukallidus, kui palju on tõusnud?!) Jah, elukallidus on märksa tõusnud, kuid sellel on oma teised põhjendused. Waatamata selle peale, et ametnikkude arw, mida wähen dati üle 2800, on eelarwes juba arwesse wõetud, kuid meie eelarwe on siiski suur ja eelarwe suurus muidugi kirjutab meile wastawalt ette ka tulude osa suuruse. Kui meie aga tulude juurde üle läheme, siis ei ole nende suurenemist kuskil näha, mispärast jääb meil soow, et eelarwe tuleb meil kärpida. Mina oma kõnes kandsin mitmedki alad ette, kus ma soowitasin eelarwet suurendada. Siin tõuseb muidugi otsekohe küsimus, et kui üks ja teine Riigikogu liige näitab suurendamise peale, kas saab siis kärpimisest juttu olla. Minu poolt algatatud suurendused läheksid otsekohe produktsiooni tõstmise peale, loowa töö peale, ja seal ei wõi meie nii kokkuhoidlikud olla. Eelarwe kokkuhoidmise mõttes peame meie asuma riigiaparaadi lihtsustamise juurde. Siin peaks veel põhjalikumalt kaalutama seda küsimust, kuna praegune suur walitsemise aparaat on meie wäiksele riigile liiga raske kanda. Meil tuleb tema wähen damisele asuda, aga seda wähen damist ei saa üksikute ametkohtade koosseisudes kärpimisega läbi wiia, sest kui meie üksikuid ametkohti koosseisudes kärbime, siis sellega meie kaugele ei jõua, sellega suurt ära teha ei suudeta, waid kui meie üldse midagi ära teha suudaksime, siis peaks see ikkagi olema

terwe walitsusaparaadi ümberkorraldamine. Kui meil walitsusaparaadi töö lihtsustatakse, siis wähenewad ametnikud iseenesest. Kui aga meil terwe see walitsusaparaat oma tegewuses ja korralduses jääb endiselt töötama, siis ei ole mingit lootust, et meie suudaksime mõne üksiku ametkoha kärpimisega suurt wõita. See terwe meie walitsusaparaadi reorganiseerimise — ümberkorraldamise — küsimus, on wäga raske küsimus, aga tema juurde peame meie ikka ja jälle tagasi pöörama.

Kui nüüd edasi minna ja waadata eelarwe tulude osa, siis nagu siin eelkõneleja juba tähendas, ei näita eelarwes tulude osa mitte tõuswat tendentsi. Tulud on meil ka juba püsima jäänud, wõi kui on suurenenud, siis suurenenud mitte loomuliku kaswamise teel. Käesolewa aasta eelarwes on tulused mitmel alal suurendatud maksude tõstmise läbi, kas otsekoheste maksude wõi kaudsete maksude tõstmise teel, kus aga tõstmist ette ei ole wõetud, seal on tulud wähenenud. Iseäranis wõiks seda öelda otsekoheste maksude kohta ja nimelt tulumaksu kohta, mis peaks kõige tähtsam otsekohe maks olema rahwa jõukuse hindamise seisukohalt, mis seda rahwa jõukust kõige otsekohe semalt mõõdaks. Kui meie waatame oma tulumaksu, siis näeme, et meie tulumaks aast-aastalt on kokku kuiwanud, ja see näitab ka rahwa keh wust, näitab seda, et rahwas ei jõudnud endist tulumaksu maksta. (A. Jõeäär, sd.: Elatismiiniimumi suurendati.) See näitab, et endine elatismiiniimum oli liiga wäikene, wõi et tulumaks oli liiga raske, nii et miiniimumi oli tarwis tõsta. (A. Jõeäär, sd.: See oleks wäga halb tunnistus põllumeeste poliitikast, kes senni walitsenud.)

Kui meie waatame tulumaksu kogusummat, siis näeme, et see summa, mis käesolewal aastal loodetakse sisse wõtta, on kokku kuiwanud 232 miljoni marga peale. Sellest summast on aga osa wõlgujäänud maksud ja trahwid, ning kui meie need maha arwame ja ainult tänawuaastast tulumaksu arwesse wõtame, siis on seda ette nähtud ainult 121 miljonit. See on meie kogu tuludest niiwõrd wäike summa, et ta wist ainult 3% nendest wälja teeb, nii et raske on temale seda otsekohe se maksu tähtsust anda, mis temal olema peaks. Tähendab, see

on aga ka kindlaks tõenduseks sellele, et meie rahwas mitte küllalt jõukas ei ole. Kui nüüd tuuakse wahest ette, et waadake, nagu siin ka härra rahaminister ette tõi andmed, kus tema sõrdes, palju tuleb meil Eestis maksusid ühe kodaniku peale ja palju tuleb maksusid ühe peale teistes riikides, siis selgus nendest andmetest, et meil sõrdes teiste riikidega maksusumma kodanikkude peale väiksem on. Nimelt langeb meil ühe kodaniku peale 3.117 marka, kuna aga Inglismaal see summa oleks 25 tuhat marka. Siin ei sõi meie aga arwusid nõnda sõrdele, kuna need arwud iseenesest ei räägi mitte midagi, sest kui Inglismaal tulebki rohkem maksusid ühe kodaniku peale, üldine maksusumma 25 tuhat marka, siis sõib olla on see maksukohustus iga ühele kergem kanda kui meil palju vähem summa, — 3.117 marka. Sest kui mina ei eksi, siis on Inglismaal tulumaksust wabad kodanikud, kellel on alla 300 naela sissetulek. See oleks, kui meie praeguse kursiga ümber arwame, üle 500 tuhande Eesti marga, kui aga meil elukalliduse miinimum nii kõrgele tõsta ja kõik, kelle tulud alla 500 tuhande marga aastas, tulumaksust wabastada, siis jääb meie tulumaks wäga väikseks, peaaegu kaob ära. Meie elukalliduse miinimum on aga 90 tuhande peale tõstetud ja see näitab, et kui Inglismaal maksukoorem wälja teeb ühe kodaniku peale 25 tuhat marka, siis nendel kodanikkudel ka suuremad sissetulekud peawad olema kui Eesti riigi kodanikkudel, riigi sissetulekud peawad tulema suurematest maksuallikatest, kas tööstusest, kaubandusest sõi mujalt, sest kui üksikute isikute tulumaksudest saadakse miljonite wiisi raha, siis peab neil isikutel ka miljonite wiisi tulusid üle jääma, nii et nemad sõiwad need kõrged maksud ära maksta ja siiski weel jõukalt elada. Rahwa jõukuse määrib siin peaosalt, suurema rahwa jõukuse juures sõib ka maksukoorem suurem olla keskmiselt kodaniku kohta. Kui tuua ette arwusid rahwa sissetulekust ja waadata, missuguse protsendi teeks maksukoorem kogu rahwa sissetulekust meil ja Inglismaal, siis annaks see arwudele rohkem tõelikkuse ilme, ja siis sõime öelda, kas meil maksud kõrged sõi mitte kõrged on sõrdes teiste riikide maksudega. Kui aga nüüd meie waatame, et meil tulumaksu, mis on kõigesuuremaks mõõdupuuks rahwa jõu-

kuse kohta, aasta-aastalt on vähendatud, siis tähendab see seda, et kodanikud ja Riigikogu enamus tundis ära, et meie tulumaks on meie rahwale isegi raske maks, Tulumaks toob sisse umbes 230 miljonit ja see on juba raske rahwale kanda. Kui asi niisugune on, siis peame ütleva, et niisama on meil raske teisi maksusid kanda. Wõtame maamaksu, see on teine otsekohene maks, mida wõetakse meilt sisse kogusummas 160 miljonit ja see on ainult maalt, mis rohkem on kui maalt sissewõetaw tulumaks. Kui oli üldine arwamine, et tulumaksu suurendada ei saa, sest see on juba küllalt suur, siis peab aga weel rohkem kahtlema, kuidas teie sõite arwamisel olla, et maamaksu sõib suurendada. Minu arwates ei sõi meie maamaksu mitte tõsta. Kui meie tahame riigi sissetulekuid tulude läbi suurendada, siis peaksime allika leidma, mis ühtlasi kõiki kodanikke tabaks, muidugi wälja arwatud, kes maksu alla ei käi, aga kes maksualused kodanikud on, need peaksid riigi wäljaminekutest osa wõtma wastawalt oma jõukusele. See oleks õiglane printsiip.

Kui meie läheme maamaksu tõstmise juurde, siis läheme meie õiglasest printsiibist kõrwale, sest meie koormame ainult ühte kihti, kellel on õnneks sõi õnnetuseks maa käes, mis peab sissetulekut andma. Teised kodanikud aga jääsid maksust kõrwale. Kui tahame maksusid tõsta, siis oleks see eestkätt tulumaksu tõstmise küsimus, sest ta tabaks ühtlasi kõiki kihte, (W a h e l h ü ü e M. M a r t n a, s d. p o o l t.) omawalitsustes maal ja linnas sõib olla wälja arwatud. Maal on tema üldiseks maksuks saanud. Kui meil on teatud maks, nagu isiklik maks, siis wõetakse arwesse maksumiinum ja nii sõib näiteks tööline oma sissetulekust ka 200 marka ära maksta ja see maks läheb loomulikult täiesti ühtlaselt kõigi kodanikkude peale. Kõik see näitab, et maamaksu kõrgendamist ei saa mitte nii kergelt wõtta ega maksukoormat põllumeestel liiga pingule tõmmata. Maamaksu tõstmist ei saa ka sellega põhjendada, nagu jääksid põllumehed uue tulumaksu-seadusega, kus elatismiinum tõstetud, tulumaksust wabaks.

Kui leiti tarwilik olewat elatismiinumit tõsta, siis tuleb arwesse wõtta kõiki kodanikke, mitte aga põllumehi tulumaksu alal raskemasse seisukorda seada. Kui meie kardame, et maapida-

jate sissetulekud wähesed on ja üle elatismiinimumi ei ulata, siis annab see sellest tõendust, et tema käest maksu wõtta ei wõi, sest ta on niiwõrd kehwa, et ei suuda maksu maksta. Maapidajad maksawad nii-kui-nii erimaksu selle eest, et neil maa on maamaksu näol.

Walitsusel on kawatus, nagu lehtedest lugeda wõis, tulumaksunorme, mis igal aastal maa kohta määratakse, tõsta. Põhja-Eestis kawatsetakse normisid tõsta 1600 marga pealt 2500 marga peale adrasajandiku kohta. Lõuna-Eestis tahetakse tõsta 900 marga pealt ühe puhaskasurubla eest 1200 marga peale. Sellega tahetakse kätte saada, et põllumehed tulumaksu-seaduse muutmise läbi tulumaksust ei wabaneks. (A. Jõeäär, sd.: Wiljahinnad on tõusnud!) See tuleb tema sissetulekuks, kuid mitte sellel määral, nagu maksusid tõsta tahetakse. Maksusid tahetakse kahelt poolt tõsta, esiteks tulumaksu ja teiseks maamaksu tõstmisega. Peale nende maamaksude on maapidajatel weel suured kohustused naturaalkohustustena, mida rahaminister arwesse ei wõtnud. Juba teetegemise kohustus üksinda, kui seda tahetakse raha peale ümber arwata, — ja neid kalkulatsioone tehti omawalitsuse komisjonis — ulatab 500 miljoni margani. (M. Juhkam, tõer.: 800 miljoni margani.) Kuulete, siin arwati kunni 800 miljonit, igatahes teawad seda omawalitsuse komisjoni liikmed paremini. Mu härrad, kui 800 miljonit arwame põllumeeste teistele maksudele juurde, siis ei leia meie ühtegi kihti, mis niisuuri kohustusi kannaks, nagu praegu põllumehed. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kamajomani kuld!) Ega see neil ka kerge ei ole, linna majajomani kuld on ka oma naturaalkohustused kanda. Sellest näeme, et otskoheste maksude tõstmisest maa peale ei wõiks juttu olla. Kui leitakse, et see riigi huwides tingimata tarwilik on mõnda maksu tõsta, kuna teistsi läbi ei pääse, siis wõiks juttu olla tulumaksu tõstmisest, mis kõiki kodanikka tabaks.

Kui nüüd waatame kaudseid maksusid, mis meil lõwiosa wälja teewad terwest meie riigi sissetulekutest, iseäranis tolli ja aktsiisi, mis isegi 24% käesolewa aasta eelarwest moodustawad, siis näeme, et kaudsete maksude alal, arwesse wõttes eelmist aastat, tõusu on märgata. Eelmise 1924. aasta eelarwes oli kaudseid

maksusid 22,6%, tänawu 24,8%. Siin ei wõi aga öelda, et kaudsete maksude kasv oleks sellest tulnud, et rahwas oleks rohkem aineid tarwitanud, sellega rohkem tollisid maksnud, waid kaudsete maksude tõus on rohkem tollide tõstmise tagajärg, sest möödunud aastal wiidi tollide tõstmine läbi kahel korral ja mõnel alal tõsteti tolli isegi üle 50%-di. (Wahelhüüe keskelt: Üle 30-ne.) Üle 50-ne protsendi tõsteti üksikutele aladele, aga läbisegi oli tollitõstmine wist 30%. Sellest näeme, et siin kaudseid maksusid on suudetud selle läbi tõsta, et kaudset maksu üksikute ainete juures tõstetud on. Tähenab, kaudsete maksude suurenemine ei ole loomuliku arenemise teel sündinud, waid otskohe maksude tõstmise läbi. Sissetulekud riigi monopolist, piiritusemüügist on aga wähenenud. Weel möödunud aastal tuli piiritusemüügist 15,7% sisse, käesolewa aasta eelarwes on ette nähtud 13,8%. Piiritusemüük kahaneb. Wõib olla, siin wõiksid nüüd karskuse poolehoidjad õieti rõõmustada, et rahwas ei osta ja ei joo nii palju piiritust kui enne. Kuid see on wäga küsitaw, sest piirituse hinda on tõstetud ja igalpool on kuulda, et piiritusemüük jääb vähemaks, et teda ei suudeta osta. Aga ühtlasi on kuulda, et juba kodune piiritusewalmistamine, puskaritegemine ikka rohkem hoogu wõtab. Piiritusehinna tõstmisega peaks arwesse wõtma ka seda kahju, mis wõib sünnitada puskari walmistamine ja selle joomine, kus palju enam terwist rikutakse, kus ühtlasi ka riik kaotab, sest et ta enam mingisuguseid tulusid ei saa. Peale selle tuleb arwesse wõtta piirituse salajast sissewedu wäljast, mis kalli kodumaa piiritusega wõistelda suudab. Kui kodumaa piirituse hinnad liiga kalliks aetakse, siis on loomulik, et sala piirituse sissewedu, näiteks Saksamaalt wõi mujalt, rohkem hoogu wõtab. Piiritusehinna tõstmisega on arwatawasti juba üle piiri mindud. Siin tuleks wahest asja parandada, et puskari walmistamine ega sala piirituse wedu ei tõuseks.

Edasi näeme, et riigiettewõtetest ja warandustest wast kõigesuurem sissetulek ette on nähtud, kogusummas ligi 40% käesolewa aasta eelarwest. Sissetulek riigi ettewõtetest, warandustest, on ka tõuswas tendentsis. Raudtee alal on sissetulekud suuremad ette nähtud 171.000.000 marka, posti-telegraafi-tele-

foni alal üle 90 miljoni marga. Kahjuks peab jällegi tähendama, et raudtee, posti-telegraafi-telefoni sissetulekud on meil otse selle tagajärjel suurenenud, et meil tariife ja takse on tõstetud. Oleks olnud rõõmustaw nähtus, kui meie oleksime siin leidnud suuremaid sissetulekuid endiste takside juures, siis oleks see näidanud, et meil posti-telegraafi-telefoni tarvidus on kaswanud, rahwa kultuuriline tasapind on seega märksa tõusnud, jõukus on tõusnud ja raudteesid on rohkem tarwitatud. Aga kahjuks peab tähendama, et isegi nurinat on kuulda, et meil eriti telefonitaksid liiga kõrgeks on aetud ja juba mõeldakse selle peale, et telefoni sisseaset kohtade peal vähendada, kuna tarvitamise kulud liiga suured on. Uusi telefone seatakse sisse ja kutsutakse ellu veel üksikute omawalitsuste poolt, mõne seltsi ja ühisuse poolt, kuna eraisikute juures telefon jääb kättesaamata kallidusasjaks. Siin ei peaks taksid tõstmisega kaugele minema, nii et selle tagajärjel meie telefoni ja isegi postiühenduse tarvitamine kannataks.

Tulusid lehitsedes võime arvamisele tulla, et ei leia osa tulude seast, kus meil väljawaated roosilised oleksid, kus võiksime näha, et on loomulik edenimine, loomulik tulude suurenemine. Seda meie kuskilt ei näe. Kui nii on, siis võime öelda, et meie sissetulekud tuludest on ka äärmuseni tõusnud. Siin koormat suurendada ei või. Meie ei leia ühtegi ala, kus võime rahulikult öelda: siin võime tulusid tõsta, siin tuleb maksusid veel juurde lisada. Tähendab, tulud kirjutawad juba meile väljaminekud ette. Meie väljaminekud on tõusnud suuremaks, kui tulude osa seda lubaks kokku seada. Ja tõepoolest, meie kannatame kõigerohkem selle all, et oleme pidanud eelarwe korras ja harilikkudest maksudest sissewõtawatest summadest välja andma kõigesuuremaid summasid erakorralisteks kuludeks. Kui meie oma erakorralisi kulusid ja operatsioonifonde eelarwes waatame, siis näeme, et sinna on summasid paigutatud, nii ehituste alla, kui ka riigiettevõtetele mahutatud, mis üle 3 miljardi tõusewad. Ja selle summa wõtame meie kodanikkudelt sisse maksudega. See on muidugi raskelt mõjuw, see on käesolewa aasta eelarwet raskesti koormanud. See summa — 3 miljardit — tuleb meil küll pikapeale tagasi, sest ta ei ole kadunud, waid üles-

ehitawateks otstarweteks ära kasutatud, kuid praegusele põlwele on ta koormaks. Mina tähendaksin, et meie ei võiks lubada sarnaseid suuri summasid sarnasteks otstarweteks eelarwe kaudu. Kui eelarwe kaudu tahetakse neid väljaminekuid katta, mis operatsioonifondide ja erakorraliste kulude all välja antakse, siis läheb see raskeks. Siin peaks olema walitsuse peapüüd neid summasid saada laenude abil. Siin on kõigetähtsam välislaenu tegutseda. Kui meil senni ei ole korda läinud välislaenu saada, siis tuleks seda küsimust suurema energiaga lahendada. Kui meie suuremate väljaminekute peale, mis riiklikkude ettevõtete jaoks mõeldud, mitte eelarwe korras krediiti ei määra, waid wastawaid väljaminekuid laenude korras saaksime katta, siis muutuks ka meie eelarwe palju kergemaks. Praegu käesolewa aasta eelarwes on erakorralisi kulusid üle 1 miljardi ette nähtud. See on isenesest suur summa. Kui arwesse wõtta, et meie nende erakorraliste kulude katteks väljapääsetee leiame välislaenude kaudu, siis muutuks eelarwe wastawalt tuludele täiesti kooskõlla. Seda tuleks meil püüda. Näeme, et tulude osa eelarwes tõmbab kindlad piirid ette väljaminekutes. Tulude osa lehitsedes nägime, et ei leia kuskilt ühtki punkti, kus suurenemist näha oleks. Eelarwe väljaminekute osa lehitsedes, võime leida siit ja seal koliti, kus väljaminekud weelgi suureneda võiksid ja eriti on karta väljaminekute suurenemist töö- ja hoolekandeministeeriumi alal. Selle ministeeriumi kohta kindlaid piire on võib olla raskem ette tõmmata, kui mõnele teisele ministeeriumile, kuid siiski väljaminekud kirjutawad ka tulud ette. Tuleb, nagu ma juba soovitasin, kindlamalt terve walitsemisaparaadi reorganiseerimisele asuda, wõi lihtsustada väljaminekuid üksikute ministeeriumide töö lihtsustamise läbiwiimisega. Kulude osast näeme, et kõigesuuremad summad wõtawad oma alla palgaparagrahwid. Palgaparagrahwide peale lähewad miljardid. Selle summa wähenemist võime kätte saada mitte enne, kui terve oma walitsemisaparaadi niiwõrd lihtsustame, et seal loomulikul teel selle tagajärjel ametnikkude arw väheneb. Seda ühelt poolt. Teiselt poolt võime ainult sel korral lubada omale väljaminekuid niiwõrd vähendada, kuiwõrd meil loomulikul teel sisse-

tulekud suurenewad. Meie sissetulekud suurenewad ainult siis, kui rahwa jõukus kaswab. Kui meil rahwas rohkem produtseerib, rohkem sisse wõtab, siis wõib ta loomulikult ka rohkem maksusid maksta. Selle tagajärjel saaksid sissetulekud ka praeguste maksuseaduste juures alaliselt kaswama. Seda kaswamist oleks tarwis näha ja loodame, et niisugust tulude kaswamist juba tulewase aasta eelarwes näha saame, seda rohkem, et praegune rahaminister oma eelarwe-kõnes põhimõtte esile tõi, et tema tahab pearõhku panna just selle loowa töö produktiooni tõstmise peale. See põhimõte on väga wastuwõetaw ja sellest seisukohast wälja minnes soowime rahaministrile tema töös õnne kaasa.

Juhataja J. Tõnisson: Et koosolek üle kahe tunni kestnud, kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 7.30 min.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 7.55 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Juhataja J. Tõnisson: Riigikogu koosolek kestab edasi.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Täna wuaastane riigi eelarwe näitab kõigepealt seda tõsiasja, et riigi kulud ühtlasi aga ka kodanikkude maksukoorem mitte wähenenud, waid suurenenud on, ja härra rahaministril on, nagu ta eelmisel koosolekul siit teatas, terve rida kawatsusi walminemas, mille järele seda maksukoormat weelgi kawatsetakse suurendada. Ühe aasta jooksul riigi eelarwega wälja anda üle 7 miljardi marga, millele lisaks tulewad kohalikkude omawalitsuste ja teiste organisatsioonide kulud, on liiga suur koorem ühemiljonilisele rahwale. Iseäranis raske on see maksukoorem rahwale sellepärast, et ta praeguse maksusüsteemi tagajärjel lasub oma raskusega eestkätt kehwe rahwakihi õlgadel, nagu seda näitab tulude nimestik, kus tähtsam osa kaudsetest maksudest sisse tuleb just esimese järgu toidu- ja tarbeainete maksustamisest. Selleks on ette nähtud ligi 2 miljardit, see on 24,8% lõpusummast, millele suurema lisa annab eelarwes

rahwa terwise ja kõlbluse lagastamise arwel piiritusmonopool — 1 miljard ehk 13,8% lõpusummast, kuna otsekohe sed maksud katawad ainult 9,2% lõpusummast, tuues riigile ühes tulumaksuga natukene üle poole miljardi, siinhulgas äri- ja tööstusmaksu 318.500.000 ja pärandusmaksu 0,2% lõpusummast wõi 15 miljonit. Härra rahaminister arwab neid kulusid olewat iga linge kohta 3.600 marka ühes omawalitsuste maksudega. Wist on see summa liiga ettewaatlilikult wõetud. Ja kuigi seda summat õigeks pidada, ka siis lasub see maksukoorem meie eramajanduse peal liiga tuntawalt, sest teatawasti ei ole kõik perekonnaliikmed loowa töö juures ja tihti peawad perekondi, erama- japidamisi ülewal üksikud inimesed. Eriti raskena peab tunduma see koorem rahwale, kelle sennine arenemiskäik pole wõimaldanud suuremate waranduste kogumist, ning langemise ajajärgus pole mitte ainult riigi kaubandus ja tööstus, waid ka pea tööharu — põllumajandus — on oma edenemises takistatud. On ju Eesti rahwas üldiselt waene olnud töö läbi, mis aastasadade jooksul koguti eestkätt mõisatesse, kus see peale haritud põllumaa ja metsade Eesti riigile kaduma on läinud. Muu hulgas kõduneb ja lammutatakse ka see kinniswara, mille ehitamine Eesti rahwalt omal ajal niipalju jõudu on nõudnud. Samuti häwinewad suured wabrikud, mis jällegi rahwa jõe abil on üles ehitatud. Kaduma on läinud sõjaoludes ka rahaline wara, mis oli koondatud hoiukassadesse. Lagunewad ka kinniswarad linnades. Siiski on iseäranis wiimased aastad soodsad olnud, et ainult üksikud inimesed on wõinud järjest enam warandusi oma kätte koondata. Ka siin on läinud harilik protsess kiires tempos. Ühelt poolt kaswab jõukate rikkus, kuna teiselt poolt suured rahwakihid ikka enam ja enam kehwe maks jääwad, missuguse protsessi juures ka oma suur osa oli Eesti panga poliitikal, kelle lahtiste kraanide kaudu läksid wälja riigikapitaalid. Härra rahaminister nimetab seda nähtust Eesti panga juures küll sisemiseks laenuks. Osalt wõib see õige olla, kuid suuremalt osalt on see laen siiski lootuseta laen ja need warandused, mis on Eesti panga kaudu wälja läinud, on ka Eesti riigile suurelt osalt täiesti kaduma läinud. Kui siit nüüd järeldusi teha, siis tuleks kaudsete maksude pealt üle minna otsekoheste maksude

peale, mida võetakse iga kodaniku maksujõu kohaselt. Kahjuks on aga Eesti riigi praktika kaduma läinud ja teist teed käinud, mille iseloomuliseks näiteks on kõigepealt tulumaksu-seaduse kärpinine. Läinud aastal aga, kui Eesti panga lahiste kraanide kaudu läksid varad üksikute kodanikkude — laenusajate või nõndanimetatud sisemiste laenajate taskusse, siis hakati tülje salve sellega täitma, et rahwa kehmem osa, kes isegi korterikitsikuse, tööpuuduse ja waesuse all kannatab, eriti suurte maksude alla pandi, tõsteti kuulmata kõrgeks esimese järgu toidu- ja tarbeainete tollid, selle läbi riigi rahalaekasse senni teisel teel kulutatud summade asemele asetades uusi summasid, tõmmates seda waese rahwa käest. Kui riigi kulusid üksikajaliselt waadata, siis näeme, et $\frac{1}{2}$ eelarwest teewad wälja palgad — üle 2 miljardi.

Nagu eelarwest näha, on 1924. a. ette võetud ametnikkude arwu vähendus, mis õige küsitawaid tagajärgi on andnud, nagu seda härra rahaminister oma poolt kinnitanud. Kokku on vähendatud ametnikkude arwu 952 võrra või 5,2% üldarwust, misjuures vähendus on tabanud eestkätt just vähemapalgalisi, eriti aga raudteelasi, kus liikumise teenistuses olewate ametnikkude ja teenijate arwu vähendamist ei saa alati otstarbekohaseks pidada, sest et selle läbi riigi huwid ja seltskonna julgeolek võib kannatada ja selle juures suuremad kahjud ja katastroofid võimalikuks võiwad saada. Üldiselt on aga Eesti riigis 1 miljoni kohta liig palju ametnikka — 21.177. (J. Holberg, põl.: Kõik ei ole ametnikud.) Kui meie kõik siia juurde arwame, siis läheb see arw veel suuremaks. Ametkonnad on küll suured, kuid algatuswaesed, seda on härra rahaminister, kui walitsuse esitaja, siit ise pidanud tunnistama. Meie ametnikud ei ole üldiselt mitte halwad oma raskete elutingimuste juures, seda peame meie igaüks tunnistama, nende elukord ja elamistingimised on sedawõrd rasked, et see ka töö ja tahtejõu peale tingimata peab mõjuma. Wististi sellele arwele tuleb kirjutada ka suur osa kuritarwitustest, mis nii suurel arwul esile tuleb riigiwõimu ja ametkondi diskrediteerides ja rahwa keskel arwamist tekitades, nagu käidaks riigiwaraga liig lohakalt ümber ja ajalehtedele võimalusi andes

ikka järjest suurema ja raswasema pealkirjaga sõnumeid tuua, mis neile wiimisel ajal nähtawasti on saanud maiusroaks. Kuna üks osa kuritarwitustest tuleb panna kiusatuse arwele, millele kohase pinna loonud raske majanduslik seisukord, siis teiseks langeb wastutus nõrga järelwalwe ja nende peale, kes meie ametkondade juhtijateks on kutsutud. See näitab, et meil puudus on algatuswõimelistest juhtiwatest ametnikkudest. Niiwiisi parandaksin ma härra rahaministri seletust, sest ametkonna töö on tihti just sellepärast halb, et juht on algatuswõimetu ja et tehakse ainult jookswat tööd, mida elu ise paratamatult nina alla tõukab. Aga siin on ju tegemist meie riigis olewa üldise inimeste puudusega. Meie teame väga hästi, kui raske on leida inimesi üksikutele wäljapaistwatele kohtadele. Meil ei läinud pikal ajal korda leida sündsat kandidaati sõjaministri kohale, ka on kuulda ametkondades tihti sisemisi intriige, millel parema korra juures mitte aset ei tohiks olla ja mis ka oma poolt töowiljakuse peale allakiskuwalt mõjub. Missugune aga ametkondade ülemuste ja ametnikkude wahekord, sellest kõnelatakse 1. detsembri sündmuste puhul järgmist anekdooti: Ametkonnad korraldasid eneste keskel kaitsealke. Sellekohane ettepanek tehtud ka ühe suurema ametasutuse juhile, kuid temalt saadud wastus, et ta ei usalda oma ametkonda sedawõrd, et võiks neid kutsuda ametkonda kaitsma. Ma arwan, et see asjaolu ei anna hoopis temale alluwatele ametnikkudele, küll aga iseloomustab see ametasutuse juhti ennast ja näitab, et see peab otsustamiswõimetu ja saamatu inimene olema, kes niisuguste arwamistega esineb. Läinud aasta eelarwe arutamisel awaldas Riigikogu soowi, et Wabariigi Walitsus kõigelahemal ajal esineks ministeeriumide korraldamise ja koosseisude seaduseelnõuga, mis võimaldaks walitsuse süsteemi lihtsustamist ja laialise ametnikkudeaparaadi ümberkonstrueerimist, kuna uute koosseisude seadusandlikul teel maksmapanemiseni pidi walitsus ühes riigikontrolööriga kõik abinõud tarwitusele wõtma asjaajamise ja arwepidamise lihtsustamiseks. Kuid kuulda ei ole, et üht või teist oleks tehtud. Võib olla tahab seda teha uus walitsus.

Olgu tähendatud, et mitte ainult awa-

likus arwamises, waid ka Riigikogu komisjonides kaebawad ametkondade esitajad, et riigikontroll oma wananenud seadustega ja weel enam oma bürokraatliku käsitusega raskendab teiste asutuste tarwilikku tööd ja mõnigi asi on selle tagajärjel nii wälja kujunenud, et ta riigile sugugi tulu ei too. Näiteks juhtumised, kus riik selle läbi kahju saab, et pole õigel ajal saadud üht wõi teist asja osta wõi müüa. Muidugi on osa neist kaebustest põhjendamata ja liialdatud, kuid osa on ka põhjendatud, mitte ainult riigikontrollis, waid terwes ametasutuste reas, kus riigikontroll oma seadustega erand ei ole, kuna ka teistes ametasutustes tuleb käia wanade seaduste järele. Ma tahan siin niipalju öelda, et riigi huwides on see tähtis, kuipalju seadused ja korraldused igal alal wastawad tõsise ja loowa töö nõuete otstarbekohasusele. Surnud seadustele ei maksa maad anda. Kui seadus enam rahwa ja riigi huwidele ei wasta, on ta surnud töö, millest kellelgi kasu ei ole, tehtagu seda kus ametkondades tahes. Kahjuks aga tehakse seda tööd meie riigis wäga palju. Läänud aastal demonstreeriti eelarwe-komisjonis üht paksu akti, mis kirjutatud ühe lusika kaotsimineku puhul. Mina igatahes loodan, et tänawu sarnaseid akte enam ei ole aasta tööwiljana esitada. Kui see aga nii edasi peaks kestma, siis arwan, et 80 miljonit kantseleikuludeks wähe on, ja pärast tuleb lisaelarwega ametasutustel hakata seaduswastaseid ülekulutusi katma, nii nagu seda senni on tehtud.

Ametnikkude ja teenijate toetusena on eelarwes ette nähtud 106.955.000 marka laste abirahaks ja 56 miljonit arstiabiaks ja toetuseks matuse puhul. Arwesse wõttes rahwa juurdekaswu arwu wähenemist peaks riigiwõim ükskord küsimuse tõsiselt wõtma, kuidas tuleks nende mõlema nähtuse wastu tõsiselt wõidelda. Muidugi on esimene abinõu: terwishoiu ja majanduslikkude olukordade parandamine. Kuid teiste maade praktika näitab ka terwe rea teisi wahendid, mida tarwitada wõiks. Sellega tahaksin mina öelda, et ei wõi piirduda ametnikkude laste toetusega, kuigi ka seda tingimata teha tuleb. Summa, mis ametnikkude arstimiseks ette nähtud, on osalt ka wastukajaks neile palgaluudele ja tingimistele, kus ametnikkudel töötada tuleb. Nagu asjatundjate poolt tõendatakse, on eriti suur tiisikushaigete

protsent meie ametnikkude keskel, mis tunnistust annab halbadest korteritest, töökohtadest, alatoitlusest jne.

Mitte just wäike summa, 8 miljonit, on mõeldud kulutada riigi esituseks, see on külaliste wastuwõtmiseks ja pidutsemiseks. Nii ilus kui see ka ei oleks, siiski ei saa sarnase suure summa kulutamist praegusel kitsikuse ajal küllalt õigustatuks pidada. Siin on tegemist talutarest wälisilma astunud eestlasele omase lautamiselega. Juba mitmel korral on walitsuse tähelpanu selle peale juhitud, et wälissaatkondade kohad tuleksid rewideerimisele wõtta, eriti aga Ameerikas, Itaalias ja Rootsis. Wälisesitus nõuab riigilt üle 74 miljoni marga, kuid eelarwest on näha, et wälisesituste kulude kokkutõmbamise asemel on nende kulud koguni suurenenud 7½ miljoni marga wõrra. Meil tuleks wälisesitust ainult seal pidada, kus ta tarwilik on. Huwitaw oleks kuulda, mis ülesanded on Rooma saadikul härra Herman Hellat'il ja kuidas see härra neid ülesandeid on suutnud täita. Kas maksab riigil seal kulusid teha, kus tuleb wäljaminekuid enam, kui tulusid kätte suudetakse saada. Walitsuse poolt on tähele panemata jäetud ka sel alal minewal aastal Riigikogu poolt wastuwõetud soowiawaldus.

Majapidamise kulud, 253 miljonit wõiksid wähemad olla selleläbi, kui ametiasutuste ruumide jaotus otstarbekohane oleks. Praegu on ametiasutused laiali pillatud, üks ühel, teine teisel pool linna. Nende koondamine tooks rahwale kergendust nende poole pööramises, niisamuti tooks see koondamine kulude wähenemist. Kas just Pikal tänawal ehituselolew maja see on, mis kõne alla wõiks tulla, on enam kui küsitaw. Riigil tuleks enesel ehitada, mitte aga wanu majasid üles osta ja neid igal aastal remontideks lõhkuma hakata, mis suuremat kulu toob ja mida kahjuks senni tehtud on. Ka on tänawu remontideks ette nähtud 56½ miljonit. Küllalt suur summa.

Kui hinnata kultuurilist toetust, mis eelarwes ette nähtud, siis ei saa teda kuidagi meie riigi kohta wäikseks lugeda. 162.816.800 marka on meie oludes suur raha, kuid see näib olewat paratamata. Ei saa ka riigi wäljaminekuid alati hinnata kokkuhoidmise seisukohalt, waid neid tuleb hinnata rahwa elunõuete ja otstarbekohasuse seisukohast. Riik peab

enese peale kohustusi seal wõtma, kus neid eraalgatusel täita ei suudeta. Sellelt seisukohalt kulutatakse toetades põllumajandust, karjakasvatust, kalaasjandust, mida tänawu kahjuks tehtud ei ole; aga ka toetus kunstile, kirjandusele, teadusele, kehakultuurile jne. on tarwilik. Aga mitte ainult jõukuse puudusega ei saa seletada seda abitust, mis omane Eesti seltskonnale neil aladel. Eesti seltskond kulutab eraalgatusel liig vähe üldiseks otstarbeks kunsti ja kirjanduse toetamiseks, isegi nende toodete ostmise näol. Iseäranis aga need ringkonnad, kellel raha on, ja kes seda teha wõiksid, kuid seda raha siiski raiskawad. Nende juures näib walitsewat see põhimõte, et kuningas annab juba sellega armuandi, kui ta palju kulutab. Eesti jõukad aga toetawad juba sellega, kui nad palju raiskawad, isegi nii, et heast ärilisest konjunktuurist hoolimata mõne aastaga läbi põlewad. Tuleb siis toetada terwet rida asutusi, mis õieti peaks püsima eraalgatusel. Igaüks tahab abiraha, iga ala, ajalehtedega alates, kes Eesti panga odawa laenu läbi elawad, ja jõumeestega lõpetades. Millega sarnast meeoleolu seletada? Kodanikutunde puudusega! Ameerika kodanik on uhke, et ta seda on, tema annetab üldsuse heaks rohkem kui ükski teine; muidugi on ka Ameerika kodanikul rohkem annetada kui ühelgi teisel. Eesti jõukal kodanikul puudub mitte ainult rahwustunne, waid ka igasugune kodanikutunne. Tema näeb rahwas ja riigis ainult oma lüpsilehma. Ei usu, et seda kodanikutunnet saab kaswatada isegi riikliku propaganda abil. Tahetakse sporti, kuid ei taheta tema heaks maksta. Riik katku kõik kuld, isegi rekord-spordi alal. Riik pidagu ülewal jalgpallimängijad, jõumehed, nagu oleks riik mõni tsirkuse peremees. Ja tagajärg on see äärmus, mis on awaldunud kultuurkapitaali fondi jaotamises, kus läinud aastal wäljajagatud 21½ miljonit on läinud 8½ miljonit rekord-spordi toetamiseks, rekord-spordi, mida tuleb tingimata pidada äärmiseks liikumiseks, ja ühtlasi kehakultuurile ja kehalisele kaswatusele mittewastawaks liikumiseks. Peab tunnistama, et see on meie riigile liig suur löbu meie praeguse kehwise ja rahapuuduse ajal. Mina ei jaga sugugi seda arwamist, et riigil kehalise kaswatuse ja spordi peale kulutada ei tule õiges sihis, aga kehalise kultuuri ja spordi

peale nüüd õiges sihis on väga vähe kulutatud, tingimata tuleb kulutada rohkem, aga mitte rekord-spordi peale. Aga siin ei tohi mitte ennast lasta hooaja moest, mida kahtlemata rekordide tagajamine praegu on, äärmuseni wiia, mida senni kahjuks tehtud on. Kuid terwe selle küsimuse tõstab esile kultuurkapitaali seadus, mis praegu Riigikogus pooleli on.

Mis tänawuaasta eelarwes eriti silma torkab, on see, et hoolekande alal on toetusena ettenähtud summad vähemad, mitte suuremad, nagu härra Jürman arwas tõendada wõiwat. Kuigi aasta jooksul olud on halwenenud, on eelarwes 26 miljonit abiandmiseks omawalitsustele ja eraasutustele hoolekandeesutuste ning warjupaikade ehitamiseks ja toetamiseks, lastekaitse ühingutele ja lastekodudele abirahaks kutsekoolides ja kursustel õppiwatele inwaliididele ja langenud sõdurite lastele koolirahaks ette nähtud. Läinud aastal oli see summa kaks korda suurem. Siin olewat wälja mindud, nagu eelarwest näha wõib, äärmise kokkuhoidmise põhimõttest, mille tõttu ministeerium on mõndagi kawatsust piirama pidanud. Sarnane piiramine hoolekande alal ei ole puudunud eelmistel aastatelgi. Palju on tegemata jäetud, ja palju on lõpetamata, mida oleks tulnud rahwa ja riigi huwides lõpule wiia. Kui see kokkuhoidmise põhimõte aga ka mujal aset leiaks, näiteks välisesitustes, kus saatkonna ühe toa sissease peale mitu miljonit walutat wälja antakse? Nagu eelarwest näha, on töö- ja hoolekandeministeerium asunud oma töö kärpimisele ja terwe rea kawatsusi pooleli jät nud wõi kõrwale heitnud. Härra Jürman omalt poolt arwab, et tuleks seda tegewust ja tööd weelgi kärpida. Tema arwates tuleb hoolekande asutusi kokku tõmmata wastawalt meie jõukusele jne. See on õige, aga mitte selles mõttes, nagu seda härra Jürman arwab. Hoolekande järele on seda suurem tarwitus, mida halwemad sotsiaalsed olud on. Ja kui meil hoolekande peale suured summad wälja antakse, siis on see tõenduseks sellele, et meie riigis rahwas väga halwas seisukorras on. Ka on see summa, mis rahwa terwishoiu peale kulutatakse, väike — 9.350.000 marka. Sellest suguhaguste rawitsemiseks 6 miljonit ja külgehakkawate haguste wastu wõitlemiseks 2 miljonit, üldterwishoiu peale aga

kõigest 600.000 marka. Kuigi terwishoiu peawalitsuses rõõmustawal wiisil püütakse koos töötada arstide organisatsioonidega, siiski awaldakse liig wähe algatuswõimet ja tegewust rahwa terwishoiu olude parandamise sihis. Wäga iseloomulik on meie ametnikkude arwu wähendamise ajajärgus töö- ja hoolekandeministeeriumile ka see asjaolu, et praegu, kus ühelt poolt palju ametnikka on teenistusest wabastatud, ja wilunud tööjõududest puudust ei ole, tema laseb oma ministeeriumi ametnikka töötada mitmel kohal, kus täit tööjõudu nõutakse. Näiteks wõiks tuua Paide kommissari, kes ühtlasi on ka maakonnawalitsuse abiesimees ja maakonnanõukogu liige, ja peale selle peab weel terve rea ametid. Riik maksab kommissaridele palka selle eest, et nad oma täie tööjõu pühendaks töö- ja hoolekandeministeeriumi teenistusse. Kui maakonnawalitsus maksab palka ka samas sihis, kas siis arwatakse, et ühel inimesel on kaks tööjõudu. Mina seda ei usu. (A. Jürman, põl.: Ja töö- ja hoolekandeministeeriumis lastakse lahti inimesi, kelle kohta ei ole!) Jah, inimesed lastakse lahti, kel mingid teisi kohti ei ole. Ometi on töö- ja hoolekandeministeeriumil praegusel ajal töökaitse kommissari kohale wõimalik leida sündsama ettevalmistusega inimesi, kui näiteks mõni loomawelsker on.

Piirituse monopoolist on riigil sissetulekuid 1 miljard, wäljaminekuid 451 miljonit. Peale selle keskwalitsuse kulud, politsei, kohtu, haige- ja wangimajade peale minewad kulud. Kui need kulud kokku arwata, siis näeme, et tulud piiritusest on wäiksed. Peateenistus on üksikutel inimestel, ärimeestel, kes piiritustööstuse, wäljaweo ning sisseweo alal tegewad on. Muidugi, ühes nende jõukusega kaswab ka meie rahwa jõukus. Kõigi selle juures ei panda aga tähele seda willetsust, mis piiritus meie rahwale on toonud ja toob. Tähele panemata on jäetud isegi 1924. a. eelarwe juures ettetoodud nõudmised, et piirituse walmistajatelt, wabrikantidelt, tuleb ära wõtta õigus piiritust üle normi, wäljaspool wiinamonopooli, omalt poolt müügile toimetada, ja et piirituse wäljasaatmise korda radikaalselt muudetaks, eriti selles mõttes, et eksport piiritus ainult Tallinna sadamas suurematele laewadele

peale laaditaks. See soowiawaldus ei ole üheski oma osas wastukaja leidnud.

Kaubandus-tööstusministeeriumi kohta on juba eitawaid arwamisi siin awaldatud. Kaubandus-tööstusministeerium nõuab küll kulu, kuid tema loow tegewus on niiwõrd puudunud, et talle isegi juhti pole leitud ja nii ongi temast wälja kujunenud asutus, kus ainult katlaid proowitakse ja mõningaid statistilisi andmeid kogutakse. Kuid mina ei jaga neid arwamisi, et see asutus tuleks ära kaotada. Sel asutusel on siiski sedawõrd tähtsad ülesanded meie kaubanduse arendamises täita, mida mitte eitada ei saa, ja kui neid ülesandeid täidetakse, awaldab see meie majanduselu tõusu peale oma mõju. Kaubandus-tööstusministeerium pole senni küll midagi tähtsat ära teinud kaubanduse alal, kaubaturgude leidmiseks ja kaubandusliku läbikäigu tõstmiseks.

Mõnelt poolt arwatakse, et see on terwenemise tundemärk, mis wiimasel ajal meie kaubanduslikus elus ette on tulnud, et terve rida kaubandus-ettewõtteid pankrotti on jäänud. Need olewat ilma kindla aluseta, ühepäewa ettewõtted, nõndanimetatud „wesiwõsud“. Sarnane waade näib küll ühekülgne olewat. Tõsi, et meie ärielus niisuguseid „wesiwõsuseid“ on, kuid ülesaamatud raskused on ähwardamas ka soliid ettewõtteid, nii tööstuse kui kaubanduse alal. Tööstusele ja kaubandusele on krediit elusooneks. Wiimaseaja liig ummistunud krediidiolud on kahtlemata wäga halwawalt mõjunud mitte ükski Eesti kaubanduse, waid ka tööstuse peale. Ministeeriumi ülesanne oleks selgitada tööstuse wäljawaatteid, siin sihtjoone ja kawasid tehes. Toonitatakse, et Eestis pole küllalt pinda tööstusele. Kuid kas pole see arwamine rajatud samasugusele abitusele, nagu omane rebasele, kes wiinamarju näeb, aga neid mitte kätte ei saa ja siis ütleb, et ta neid ei soowigi. Ei ole senni asutud Eesti tööstuse aluste selgitamisele. Siin on intriigisid, mille aluseks isiklik närusus ja hoolimata wõistlus. Meil on praegu kõne all Narwa kose kasutamise küsimus. See on suur küsimus, kuid kuidas ta juurde on asutud? Kuidas meil toimetatakse juba wäiksemategi elektrofiteerimise katsetega, seda näitab Ulila elektrijaama saatus. Mul on ükskõik, kes need inimesed on, kes selle ettewõtte eesotsas seisawad. Kuid ühte peab kõr-

waltwaatleja ütlemä, et nad on warandusi ja tööjõudu kulutanud, on kulutanud ka osa riigi wara selles sihis, millele tuleks kaasa tunda. Aga kuidas waatawad omawalitsus, seltskond ja riik asja peale? Nad ei tule wastu. Petrooleumilambid jääwad alale ja masinaid vähemalt väiketööstustes wõib ka edaspidi panna käima käsitsi wända abil. Mõni kuu hiljem, jällegi kui wõimalus on, wõib sinna lähedusse, nii öeldakse, katseks uus elektrijaam ehitada. (T e e d e m i n i s t e r K. W i r m a: K a s k e e g i a s u t a b ?) Seal raioonis, kus Ulila elektrijaam pidi töötama, on sarnased kawatsused olemas. See näitab, kuidas meil üldse waadatakse niisuguse küsimuse peale. Kui ettewõtte ehitamisele asutakse, siis antakse lootust seltskonna, awaliku arwamise ja omawalitsuse poolt, kui aga ettewõtte walmis on, waadake, siis ei leia tarwita- jaid ei tööstuste, ei omawalitsuste ega teiste poolt. Nii intrigeeritakse ja halwatakse ning häwitatakse ettewõt- teid, heidetakse tuulde kapitaalid, nii era kui ka riigi kapitaalid, mida ette- wõtte peale laenatud.

Pole küllalt tähelpanu leidnud ka meie tähtsam suurtööstus, tekstiiltöös- tus, mis aga kõige kiuste suudab end siiski elujõulisena hoida, kuigi riidehindu siseturul kunstlikult kõrgel hoides. Too nitatakse, et kaubandus-tööstuskoja ellu- kutsumisega on loodud asutus, kes sel- lesse alasse puutuwaid küsimusi seda- wõrd käsitab, et kaubandus-tööstusminis- teerium ülearuseks saab. Mina seda ei usu. Mina tahan küll loota, et see uus asutus kaubanduse ja tööstuse elustami- seks tuntawalt kaasa aitab ja lubab kau- bandus-tööstusministeeriumi ülesandeid kergendada. Mida ei saa aga juba algu- ses selle asutuse juures ära märkimata jätta on see, et küsimus on juba üles tõs- tetud, kuidas gildede warandusi oma kasutada saada. Seisustekaotamise sea- dusega langesid gildede warandused riigi kätte ja ei peaks ühelgi eraasutusel õi- gus olema nende waranduste peale. Need warandused tulewad ära kasutada üld- huwides.

Tööpuuduse wastu wõitlemise alal on liig wäikseid tagajärgi kätte saadud. Seltskondlikud tööd oma 120-margalise päewapalgaga ühtegi perekonda ei toida, niisama ka toetused on ajutised hädaabinõud. Parem ja mõjuwam abi- nõu on majanduselu tõstmine, tööstuse

ja kaubanduse terwendamine, aga siin just on tagurpidiminekut tulnud märkida. Need, kes arwasid, et lähemas tulewikus põllumajandus see ala on, kus töötatööli- sed ära mahutatakse, eksiwad. Karja- kaswatuse peale üleminekuga ja masi- nate tarwitusele wõtmisega väheneb maal inimese tööjõu järele tarwidus. Asunikud on sedawõrd raskes majan- duslikus seisukorras, et ka nemad lähe- mas tulewikus ei suuda, isegi seal, kus seda wõiks, palgalist tööjõudu pidada, waid püüawad läbi ajada oma perekon- dadega. Ja terwel real teistel ja muil põhjustel on maa olnud ikka suureks reserwuaariks, kust linna ja tööstusesse on woolanud uut ja wärsket tööjõudu, kuigi see sotsiaalsetel põhjustel mitte soowi- taw ei ole. Kuid siin on kindlate seadus- tega tegemist, mis on põhjendatud olude peale. Kui kõneldakse põllumajanduse tu- lewikust, siis tehtagu ka sellest järeldu- sed, loodagu maal töölistele sarnased elu- tingimused, et nad seal wõiwad püsida, kindlustatagu popside seisukord ja ärgu takistatagu eluasemete soetamist.

(Koosolekut hakkab juhutama abiesi- mees **A. Jürman.**)

Meil on aga maal jäetud tuule kätte suur osa mõisatöolistest, põlistest põllu- töolistest ja samasugune saatus ähwar- dab ka popsimaadel ja alewites elawaid töölisi. Kuhu siis tööline lõpuks peatama wõib jääda? Linnas sulutakse tööstused, maal häwitatakse eluasemed ja tööwõi- malused.

Tähelpanu tuleb ametasutustel juh- tida ka selle raske seisukorra peale, mille all praegu kannatawad peipsiäärsed elan- nikud. Peipsi äärde ei puutu harilikult need inimesed, kes pealinnas elawad, aga mina soowitaksin neile, kellel wõi- malik on, minna Peipsi äärde ja järele waadata, kuidas inimesed seal elama peawad. Mina ei hakka seda seisukorda kirjeldama, wõin ainult ühte öelda, et ühes külas Peipsi-ääres, kus on üle 1.000 elaniku, on kõigest kolm hobust. Inimes- tel ei ole tööd, ei ole ka kalapüügist mingit sissetulekut. Kalapüügi olud on seda- wõrd korraldamata, et see elu ülespi- damist ei anna.

Töötatööliste tööle saatmiseks ei paku meie tööborsed töötatöölistele mitte seda abi, mis nad teise korralduse juures teha wõiksid. On tarwilik tööborsede wõrku laiendada. Ka meie suure asunikude pe-

re kehwen osa peab liig suurte raskustega wõitlema. Rõõmustawana peab ütlemata, et asunikude ehituslaenufondiks on wõetud 150.000.000 marka, kuid wähen datud on maasaajatele inwentaari muretsemise laenu, nimelt 20.000.000 pealt 10.000.000 peale. Täiesti on ära jäänud toetus asunikkuudele ehitusaastatel. Palju nurinat kuulduw laenude wäljamaksmise üle, aga meie loodame, et edaspidi parandusi tuleb. Asunikkuudel on praegu kõige tähtsamaks küsimuseks maatarwitamise seadus ja wististi jagawad seda arwamist ka walitsus ja Riigikogu, ning käesolewal aastal on wõimalik wahest ehk seda seadust wastu wõtta, mida tingimata teha tuleks.

Wähendatud on tänawu ka maaparanduse riiklikku laenu. Maaparanduse peale tuleks eriti rõhku panna, uudismaid juurde tehes. Kuidas aga riik meie maaparandustöid korraldab, seda näitab lugu Lääne maakonnas Jõgisoo wallas, kus anti tööd wälja ette wõtjale, ilma et neilt tarwilikku kautsjoni oleks nõutud, anti isegi awansi. Ette wõtja põgenes ära, töölised ja kohalik rahwas jäid ligi 1.000.000 margast ilma. Kui niiviisi maaparanduse töid korraldatakse... (W a h e l h ü ü e K. T o n k m a n'i, põl. poolt.) — See on Jõgisoo Patsi kraawikaewamise juures, — siis wõib maaparanduse töödeks lõpmata kapitaali kulutada ja tarwilikka tagajärgi ei saa ikkagi kätte.

Riigi ette wõtete kohta olgu tähendatud, et need ähwardawad muutuda asutusteks, kus tööd tehakse, töölisi kasutatakse, neid sundides raskematesse tingimustesse, kui nad eratööstuses on.

Elukorterite ehituslaenuks on tänawu wõetud 25.000.000 marka, nagu oleks meie korterikriisi ajajärgust wälja jõudnud. Senni on kõigil pool korterikitsikus suur. Täitmata on jäänud Riigikogu soowiawaldus, et antaks maad, materjaali elukorterite ehitamiseks odawamatel tingimustel. Sedasama nõudmist pole tähele pandud koolimajade ehitamise juures.

Ka koolimajade ehituslaenu krediiti on rohkesti kärbitud, nimelt 75.000.000 pealt 20.000.000 peale, kuigi algkoolide seaduse elluwõimise esimeseks tingimiseks on ruumid, sellejärele õpilastele õpimiswõimaluse loomine ja warustamine õppematerjaalidega. Ainult wanemate karistamisega ei saada soowitawaid ta-

gajärgi kätte. Üldse on aga wiimasel ajal märgata ühes osas seltskonnas wäenõhutamist sundusliku alghariduse wastu ühelt poolt ja teiselt poolt kooliõpetajate wastu. Siiski on aga kooliõpetajad Eestis kutsealaks, kus üldiselt silma peatab töötamine ideaalide sihis, et kaswatada riigile wäärilikka kodanikka. Eriti on tulnud kooliõpetajate kohta, ka isegi siit kõnetoolilt, mõndagi kuuldawale neist ringkondadest, kes kirikule lähedal seisawad, kuid samal ajal on saanud kirik alaks, kus kõigesuuremaid sõgedusi näidatakse Eesti rahwale, kus kõige wäiksemad tülid suurteks puhutakse, wäiksest kogudusest alates ja kirikupäewadega lõpetades, kus lihtsalt laiail joosti... (H. Anniko, krst.: Millal see laiail joosti? O. Köster, as.: See on iga aasta) küsimusi otsustamata, sest et ei leitud ühist keelt. Nähtawasti puudub neil ka ühine isa taewas. Ei tule imestada, kui kord üks osa hingekarjastest nõuab veel teisele osale autodafee tegemist. Kes aga tahab rohkem meie hingekarjaste elu-olust teada, see lugegu Kreutzwaldi arwamist selles asjas tema kirjawahetuse II-sest jaost lhk. 154, mida mina siin tsiteerima ei hakka.

Kuna riiklikku tegewust wõib wadelda kui seltskonna ilmawaate tagajärgi, siis on meil põhjust peatuda nii ühe kui ka teise juures, eriti veel nüüd, kus ühenduses 1. detsembri sündmustega on hoogu saanud need arwamised, et Eesti wabariigi põhiseadus ja walimisseadus parandamist nõuawad ja kus riigi eelarwes on ka ette nähtud rahwahääletamise peale 1 miljon 488 tuhat marka.

Meie parempoolsete erakondade awalik arwamine on algusest peale wõtnud seisukoha Eesti rahwaesituse — Riigikogu wastu, kuigi selles rahwaesituses neil kaugelt suur enamus on. Just II Riigikogu on saanud kõige äärmise ja julgunuma arwustuse osaliseks, arwustuse, mis omalt poolt iseloomustab ka neid arwustajaid ja nende kodanikutunde puudust. Näiteks kirjutab üks ajaleht, kes Riigikogus tugewalt esitatud ja selle juures ühe suurema rühma häälekandja, järgmist: „Ajakirjanduses on mõnda nendest koosolekutest tsirkusega wõrreldud, see on rahwaesitusele haawaw märkus, olgugi, et ta tabaw on.“ Muidugi on sarnastel arwustustel oma siht — teatud kihi huwides diskrediteerida rah-

waesitust. See on olnud ühiseks püüdeks kommunistidele ja parempoolsetele, wiimased on mõnel puhul esimestest isegi kaugemale läinud, iseäranis enne 1. detsembri sündmusi.

On ka neil juhtkirjadel otse ajalooline tähtsus, mis ilmusid ühes lehes siis, kui selle peatoimetajaks oli praegune siseminister.

Sarnase arwustuse abil püütakse teostada oma kawatsusi. Kas see siiski Eesti riiklusele kasulik on, see on väga küsitaw. Mina vähemalt kahtlen selle juures väga. Need arwustajad näiwad arwamisel olewat, et Eestis otstarbekohane on mõni teine riigikord, kuid nad eksiwad kindlasti. Eesti wõib püsida iseisewanä ainult demokraatliku rahwariigina. Kahjuks on aga sellelt aluselt väga palju kõrwale kaldunud, mida tuleb selle arwele kirjutada, et teatud ringkondadel puutub kodanikutunne, nende jäme omakasu ja ahnus tungib liialt esile. See on takistanud Eesti majanduselu ja sotsiaalse elu parandamist. Waadatakse rahwa peale ülewalt alla. Rahwas, see on neile poliitiliselt kaswatamatu mass, kellele täielikku kodanikuõigust anda liig warajane. Sellepärast tungitakse põhi-seaduse ja rahwa walimisõiguse kallale, unistatakse peremehe maija toomisest, wanadumäära tõstmisest kas 21, 22 wõi 23 aasta peale. Proportsionaalsuse põhimõtet kawatsetakse walimisõigusest kõrwale heita. Wõib olla, lähewad mõned neist reaktsioonilistest sammudest läbi, aga peetagu meeles, et ükski rahwas ei jäta wõitlust oma wabaduse eest, ja kodanikkude wõitlus oma õiguste pärast ei rauega ka kõigi surweabinõude ja surweaegade peale waatamata. Surwe all kannatawad üksikud kihid, kannatawad üksikud isikud, kuid rahwas seisab koos inimahelast, kes ulatab ajast aega ja ei kao nii kergesti, — wast ainult erakordsetel juhtumistel.

1. detsember on näidanud, et Eesti rahwas on küllalt kaine ja riigitruu, kuid on näidanud ka, et riigikodaniku tunne puudub just neil, kes rahwast süüdistawad ja 1. detsembrit tahawad ära kasutada oma reaktsiooniliste plaanide ja kawade teostamiseks, mis ju ammu on tuntud. Kui wastawad ametwõimud ei olnud küllalt ette walmistatud 1. detsembri sündmustele, siis ei ole see rahwa süü, ega suudeta neis ametasutustes selle läbi parandusi tuua, kui rahwa õigusi kitsen-

dada püütakse. Waewalt suudab Eesti riik edasi summasid kulutada sise- ja wäliskaitse peale. Neil kuludel on oma piirid, mida määrab ära rahwa majanduslik kandejõud. Kui 1. detsembril oli nõrk walitsus, siis oli see kodanliste erakondade, weel enam nende ajakirjanduse teene.

Otse uskumatult on talitanud meie parempoolsed kihid, peajasjalikult ajakirjanduses. Peab ütlemä, suur osa meie riigikriisidest ei ole mitte aset leidnud siin Riigikogu ringkondades, waid nad on walmis sepišetud ajalehtede toimetuste tubades. Siin wõiks wiimase näitena tuua meie wärsket haridusministri kriisi. Riigikogu Toompeal ei teadnud asjast midagi, kui juba ajakirjanduses wäike kriis walmis tehti ja sellega ühtlasi rahwa keskel tekitati asjatut ärewust ja elewust. Ülesehitawalt see igatahes ei mõjunud. Kui ajakirjandusest kõnelda, siis kõneleme muidugi nende juhtiwatest jõududest, kõrwale jättes harilikka ajakirjanduse tööjõude, kellel ei ole mingit mõju poliitika tegemise peale. Meil on kõneldud riikliku propaganda wadjadusest rahwa keskel. Kuid kõigepealt oleks seda tarwis meie ajakirjandusele, kes äärmiselt madalal nii kõlbliselt kui ka waimliselt seisab. See käib muidugi nende juhtide kohta. Mis wõib ajalehtedest oodata, kelle peatoimetajad ruttawad niipea kui uus walitsus ametisse astunud, kirjutama kõiksuguseid näruseid westeid walitsuse liigete kohta, neid nimetades lihtsalt „Karladeks“ jne. (W a h e l h ü ü e keskel: W ä g a õ i g e !) Eesti rahwas wõib kõige vähem uhke olla oma ajakirjanduse peale. Eesti ajakirjanduse juhid, kui awaliku arwamise tegijad, murrawad kui lõwid, aga lõwid ei ole nad siiski, waid mis nad on, selle jätame siit kõnetoolilt ütlemata. Eesti ajakirjandus on tuntawalt toetust saanud Eesti riigilt aga selle toetuse abil ei ole ta ometi mitte saanud laiema silmaringiga isikuid ajakirjanduse etteotsa, kes on kõige wastutusrikkamad riigis, kellel on suuremad ülesanded ja tähtsus kui ühelgi teisel, sest poliitikat riigis teeb õieti see suurriik — ajaleht oma juhtide näol. Toimetuste abijõududest on korjatud need inimesed.

Aga ka need ajakirjad, mis ilmuwad otse riigi kulul, riigi eelarwes antud rahaga, kes ei peaks poliitilist ega erakondlikku kihutustööd tegema, lubawad enesele liig palju. „Sõdur“ nr. 51/52 — 1924. a.

kirjutab: „Kes oleks pidanud siin eesotsas sammuma — meie wõitluses sissetunginud kommunismiga? Meie rahwaesisus muidugi. Kuid sisepoliitilised, „erakondlikud“ tülid rööwisid ära suure osa meie rahwa endisest tööst. Lipukirjaks seatakse üles hüüdsõna „erakondlik wõitlus kunni — wõidurikka lõpuni.“ Selles wõitluses unustatakse täiesti meie wäline waenlane, riigikaitse korraldamistöö. Kaitsewägi ja tema huwid eralduwad ikka enam ja enam seltskonnast, muutudes wõõrakslapseks, kelle olemisel ei nähtagi enam mõtet kätte jõudnud „rahuaegsetes oludes“. Sarnases psühholoogilises õhkkonnas näis meie seltskonnas nagu kaotsi minewat see põhiidee, aade, kuhu poole siis õieti püüda, mis kätte saada tahetakse.“ Niisugust etteheidet, mis sisuliselt täiesti põhjendamata, julgeb teha ajakiri, mis wälja antakse riigi rahaga, riigi kulul. (E. Weberman, rhsw.. See on propaganda sõjawäes!) Sarnane poliitika wiimine sõjawäe keskele on lubamatu ja mõjub riiklikult seisukohalt demoraliseeriwalt ja riigiwõimu diskrediteeriwalt sõdurite keskel, pealegi weel siis, kui ta sisuliselt õige ei ole. Neid etteheiteid ei saa mitte teha Riigikogule, waid neid etteheiteid tuleb sootu teistesse ametkondadesse edasi anda.

Eesti awalik arwamine, olles ise erakondlik, on ette heitnud erakondade wõitlust. Kuid ajakirjanduse juhid, kes on ise erakondades, kui nad oskawad üldse poliitilisest elust aru saada, tulgu oma kawadega ometi üks kord ette. Kuidas nad kujutawad omale poliitilist elu ilma erakondadeta. Erakondade kaudu on wõimalik praegustes sotsiaalsetes oludes osa wõtta poliitilisest elust, sest ei ole riik üle ega wäljaspool inimesi, kes kuulwad mitmesugustesse poliitilistesse ja sotsiaalsetesse gruppidesse, ja riiki ei saa waadelda ka kui iseseiswat organisatsiooni, waid kui iga sarnase grupi ühist ajaloolist resultaati. Kuidas mõeldakse poliitilist elu siis elada, kui erakonnad, nii nagu üks ajaleht wiimasel ajal kirjutab, laiali pekstakse. Ma arwan, et sellele järgneks küll üldine korralagedus ja need inimesed, kes sarnast juttu ajawad, ei mõista üldse poliitilist aabitsat. Kui halb on lugu Eesti ajakirjandusega näitab ka see, et meil, kus ajakirjanduse järele nii tungiw tarwidus on, kõigest neli päewalehte ja nende sabad. Kõige suuremad ja loetawamad on need

pooltosinat ajalehti ja ajakirje, kes püüawad teenida rahwast, korjates markade wiisi wara ja andes toitu rahwa madalamatele instinktidele ning kaswatades selle läbi lõbumajadele ja wangimajadele publikumi. Wõitlus sooja leiwa lõhna pärast on wiinud meie ajalehed niisugusele teele, mis meie riigi kõlblusele otse hädaohhtlikuks saab. (O. Köster, as.: Mis on riigi eelarwe sellega tegemist?) Kui Teie sellest aru ei saa, siis pole see minu süü! Ma ütlen awalikule arwamisele, et tuleb ta enese tasapinda tõsta, sest ta on praegu liig madal oma juhtiwate jõudude poolest. Ajakirjandusel on suur wõim, ta wõib inimest ära häwitada, wõib ilma werewalamiseta tappa, ta wõib ka werewalamist käima panna, ta wõib ülendada ja alanada, ja just sellepärast tulewad temale esitada suuremad nõudmised. Riigil ja rahwal ei ole ükskõik, missugune ta ajakirjandus on.

Meie awaliku arwamise tegewuse ja sotsiaalsete olude tagajärjel on kodanike keskel riigitüdimus ainult järjest kaswanud. Et siin nüüd murrang paremuse poole juba tulnud on, ma usun, need, kes seda ütlewad, eksiwad. Ei saa ainult suusõnalise propaganda kaudu isamaa armastust, kodaniku tunnet, isamaa poolehoidu jne. kaswatada. Kui kodaniku loomulikud tunded tuhmiks jääwad, siis peawad sellel omad sügawamad põhjused olema. See on umbes samasugune, nagu wahekorra tuhmenemine laste ja wanemate wahel, millel ka põhjused peawad olema. Riiklikuks propagandaks olgu just rahwamajandusliku jõukuse ja rahwa hea käekäigu tõstmise, see oleks kõige parim ja mõjuwam. Meil tuleb wististi ka edaspidi tulewikus niihästi wäliste kui ka sisemiste raskustega wõidelda. Neist on aga seda parem üle saada, mida enam rahwas Eesti iseseiswuse kui ka omapärasuse kultuuri teguri tähtsust ära tunneb, mida enam iga kodanik tunneb end täieõigusliku Eesti kodanikuna. Ja ka selles sihis on riigiwõimu käsitajatel, riigi eelarwe teostajatel, wastutusrikas aga ka tänuväärt ülesanne täita.

Juhataja A. Jürman: Sõna on rkl. Luur'il faktiliseks märkuseks.

J. Luur (krst.): Austatud Riigikogu liikmed! Lugupeetud eelkõneleja tähendas oma kõnes, et Eesti kirikus on päe-

wakorrale kerkinud wäiksed tülid tühiste asjade pärast. Nende sõnade kohta on minul au tähendada, et lugupeetud eelkõneleja sõnad tõele ei wasta. Eesti kirikus ei ole mingisuguseid wäiklasi tülisid, ei ole ükski kirikupäew laiali jooksnud, waid Eesti kirik wõitleb selle eest, mis tõde on ja ei tülitse mitte.

Juhataja A. Jürman: Sõna on rkl. Johanson'il faktiliseks märkuseks.

L. Johanson (sd.): Kui mina ütlesin „lajalijooksnud“, siis pean seda wabandama, sest see on labaselt öeldud, kuid sisuliselt on minul õigus, sest seal mindi laiali wastolude pärast ja jäeti küsimused otsustamata. Kui Teie neid tülisid tahate teada, siis wõin neid ette tuua ükskõik missugusest linnast, kas wõi Paidest, Rakwerest ja teistest linnadest.

R. Penno (as.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eelkõnelejad on minu ülesande palju kergemaks teinud, kuna nad üksikute osade peale meie eelarwes on tähelpanu juhtinud, ja nende puuduste kordamist mina tarwilikuks ei pea. Küll aga tahaksin neist puudustest, mis siit ju esile toodud ja mis kõrwalwalgustust nõuawad, weel kõnelda.

Kõigepealt pean tähendama, et meie 1925. a. eelarwet erakorralistes oludes tuleb arutada, mida wast 1924. a. eelarwe juures ei olnud, ehk ei wäljendunud need raskused meie majanduslikus ja sisepoliitilises elus täiesti selgetena.

Need asjaolud muidugi annawad teatawa warjundi eelarwele ja sellelt seisukohalt tuleb eelarwet wõtta.

Härra rahaminister oma eelarwe-kõnes kõigepealt puudutas meie eelarwe tasakaalustamist. Sellest küljest on kõik eelkõnelejad härra rahaministriga ühel arwamisel olnud, et meil tuleb tasakaal eelarwes käesolewal aastal saawutada ja mina, meie rühma nimel, pean tarwilikuks seda omalt poolt ka alla kriipsutada. Kuid, mis teel saawutada tasakaalu, kas maksude tõstmise, kulude kärpimise wõi mõnel muul teel? Siin on arwamised eelkõnelejate juures enam-wähem ühed. Mina ei ole kuulnud kellegilt, samuti ka härra rahaministrilt, et meie kodanikude maksujõukus küllaldaselt suur oleks, et maksude tõstmisega ja koormamisega eelarwet tasa kaalustada.

Sellelt seisukohalt waadatuna peab hindama härra rahaministri kõnet meie eelarwe puhul. Kui härra rahaminister peab praeguse maksukoormatuse teatawaks piiriks, milles edaspidi maksusid ja koormatust grupeerida, siis peab imestust awaldama, et härra rahaminister on üksikutel aladel wõimalikuks pidanud maksusuurendusi ette wõtta.

Härra Jürman käsitas ju meie liikumata waranduse maksu kõrgendamist maal. Härra rahaministri põhjendus selle maksu kõrgendusel oli, et meie oma tulumaksu maalt vähem edaspidi saama hakkame, kui senni. Teiste sõnadega, meie oma tulumaksu muutmise seadusega oleme wõimaldanud wäiketaludele sellest sõelast läbi kukkuda, mis maksumaksjaid eraldab. Nüüd aga olla tarwis seda sõela parandada, et nad maksu alla kuuluks. See tee minu arwates ei ole mitte õige ja ei ole õige esiteks, et maksude grupeerimine ka ise midagi maksab. Teiseks, kui nüüd põhjalikult ei grupeerita, kui tulumaksu ei jäeta sarnaseks maksuks maal, mille alla põllumajandus ei käi, siis teda wiia teise maksu nimetuse alla, ei ole minu arwamise järele ka mitte otstarbekohane. Kui taheti juba tulumaks maal ära kaotada ja minna üle maamaksule, see on põllumajandust liikumata waranduse maksuga koormata, siis on see seisukoht, mida tuleks teatawast seisukohast hinnata ja siis oleks olnud mõeldaw ka see ümberwahetus. Aga siin meie näeme, et tulumaks maal siiski alles jääb ka põllumajanduses. Käesolewal aastal, kawatsetakse tulunorme isegi tõsta. Minul oli juhus, mitte Riigikogu liikmena, waid asunikkude esitajana, osa wõtta põllutöministeeriumi ühest koosolekust, kus rahaministeeriumi põllumajandusliku tulukuse keskmiste normide kawa arutamisel oli. Mulle jäi iseloomulikuna meelde see põhjendus, mis rahaministeeriumi poolt põllutöministeeriumile seisukohawõtmiseks esitatud materjalides leidis, et kuna kawatsetawa tulumaksu-seaduse muutmisega tõuseb elatismiinum, siis oleks waja ka keskmisi normisid niiwõrd tõsta, et wäiksed talud siiski maksustamise sõela peale ulataksid. Põllutöministeeriumis tuldi ministeeriumi esitajate kui ka asunikkude liidu ja põllumeeste keskselt esitajate poolt sellel nõupidamisel ühisele otsusele, et need põhjendused, mis ette toodi keskmiste normide tõstmiseks, mitte küllal-

daselt, ma ütleksin, mitte reaalsed ei ole. Minul ei ole neid materjaale käes, kuid ma mäletan, et ühe Järwamaa wäiketalu kohta oli tulu wäljaarwamisel wäga iseloomulik asi üles märgitud. Nimelt märgiti peale muu, et talumehel oli ka 10 kana ja iga kana kohta oli arwatud puhast tulu 1000 marka, see on 10 kana kohta 10.000 marka, nii et keskmiste normide saamiseks tuli siis muidugi suur tulusumma wälja. Sellesarnaseid põhjendusi tuua keskmise tulunormi suurendamiseks ei ole küllalt õige. (K. Tonkman, põl.: Iga kana peaks siis 3 muna päewas munema!) Mina ka sellest aru ei saa, kuidas see 1000 marka kätte saadi, wõib olla, et pidid sel põllumehel Järwamaalt iseäralikud kanad olema. (M. Martna, sd.: Härra Jürman kõneles, et wäga palju mune on wälja weetud.) Ega muna wäljawedu weel ei tähenda, et üks kana annaks 1000 marka sissetulekut, seal on ikka oma kalkulatsioonid. Üks autoriteetlikum eriteadlane kanapidamise alal, härra Aamissepp, arwab, et kui kanadele wastaw kanamaja ehitada ja neid nõuetele wastawalt toita, siis annab üks kana umbes 320 marka puhast tulu aastas praeguste hindade juures. Nii on see tulu siis rahaministeeriumis mitmekordselt suurem wõetud. See on üks külg asjas ja siit nüüd järgneb, et, esiteks, tulumaks maal tegelikult — kui need normid sarnastena maksma pannakse —, siiski wäikseid talusid tabab ning isegi suuremaks paisub ja teiseks, see kawatsetaw maamaks suurema koormatusena maal tõuseb. Eriti asunikkude seisukohast kawatsetaw renti tõsta 50% wõrra, mille kohta härra rahaminister oma kõnes tähelepanu ei juhtinud ja mille kohta ka eelarwe seletuskirjas ainult paar lauset seisab, on wastu wõtmatu. Meil üksikud rahwasaadikud, nagu härra Linnamägi, üldse peawad lootusetaks asunikkude elutingimiste parandamise wõimalused, — seda oli wähemalt märgata, kuna härra Linnamägi tähendas, et kui tulewal aastal ka üks neljandik meie eelarwe tuludest asunikkude olukorra parandamiseks wõtta, siiski küsitawaks jääb, kas nad jalule saawad. — Kui tullakse maksukoormaga: asunikkude rendi tõstmisega, maamaksu ja tulumaksu tõstmisega — need kõik langewad ka asunikkude peale — siis arwan ma, et wõib küll sarnane kartus tekkida, kuid mitte neil põh-

justel, mida härra Linnamägi siin käsitas, waid sellest, et meie oma maksupoliitikat õieti ei juhi. Millega aga on põhjendatud maarendi tõstmine? Selle kohta ei ole mina kuulnud midagi härra rahaministrilt ja lehitsedes eelarwe seletuskirja ning püüdes sealt seletust leida, ei leidnud ka mingit põhjendust. Seletuskirjas on tähendatud, et suureneb selle tõttu peatük N. N., see on riigi ettewõteted ja warandused, suureneb selle tõttu, et maarent tõuseb. See on alt-aisa sisse wiimine. Suur osa põllupidajatest, on sunnitud riigile renti maksma selletõttu, et põlise maatarwitamise seadust senni Riigikogus wastu ei ole suudetud wõtta. Rendi kõrgendus näitab weel kord, kui rutuline see seadus on. Seaduse wastu wõtmisel ei ole riigil wõimalik ikka uusi ja uusi koormatusi rendi näol peale panna, mis eriliselt asunikkude-rentnikude peale langewad. Mina ei tea neid põhjusi, miks renti tõstetak, sellepärast on mul ka wõimatu nende põhjenduste wastu waielda. (Wahelhüüe A. Jõeäär'i, sd. poolt.) Rukki kilogrammi hind? Meil on hinnatõusu rukiste pealt ennemgi olnud ja rukki eest rohkem makstud, kui praegu. Mina arwan, et ei wõi rukkikilogrammi hinnast rippuwaks teha rendi määra. Ikaldusaastal wõib rukkikilogrammi hind õige kõrgele tõusta, aga selle tõttu ei tõuse weel teiste põllusaaduste hind. Ainult rukki turuhinda wõtta ja selle järele renti normeerida ei ole mitte õiglane. (Wahelhüüe A. Jõeäär'i, sd. poolt.) Meil ju natuuras tasumist ei lubata. Ja siis, minu teada ei kawatseta tööstusele renti tõsta. Wõimalus on selleks ainult maa kohta. Ja kui tööstuse rent tõstmata jääb... (Wahelhüüe A. Jõeäär'i, sd. poolt.) See oleks aga wäga halb ja minu arwamise järele... (A. Jõeäär, sd.: Ei wõiju neil teistmoodi puud olla.) Õige! Aga ma ei saa Teist aru, härra Jõeäär, kas Teie toetate Wabariigi Walitsust rendi tõstmises wõi toetate mind. (A. Jõeäär, sd.: Mina kaitsen Teid.) Siis atab see asja selgitada.

Juhataja A. Jürman: Palun omawahelisi asju pärast selgitada.

R. Penno (as.): Kuid mina leian, et härra rahaministri kõnest wõib wälja lugeda ka teist seisukohta ja nimelt, et härra rahaminister on üldse skeptik

terwe meie maareformi teostamise käigus. Wähemalt minule jäid meelde härra rahaministri sõnad, et meil „tuleb anda maad eestkätt neile, kellel on oskust ja teatud jõukust selleks, et talu sisse seada.“ Maareformi teostamise algpääwadest peale on esimesele nõudele tähelpanu pühendatud ja maareformi teostamise määrustest leiame otsekohe wastawa punkti, kus öeldakse, et üheks eeltingimuseks maasaamisel on teataw kogemus ja wilumus maa harimises. Kuwõrd selle järele üldiselt omawalitsused käinud on, seda mina ei tea. Tean aga, et nii mõnigi omawalitsus just selle põhimõtte järele paljudele sõduritele maad andmast on keeldunud. Nii et selles osas härra rahaministri nõue maareformi teostamise kohta oleks õige ja seda on senni teostatud.

Teist nõuet, et asunikudel teataw waranduslik tagatis oleks, ei ole minu arwamise järele nüüd maareformi teostamise lõpul enam mõtet üles seada ega sellest ka kinni pidada, kui seda alguses tehtud ei ole ja minu arwates täie õigusega tehtud ei ole. Sarnast jõukust maale asumisel maata inimestel ei ole, niihästi sõduril kui ka endisel maatamehel ja mõisatöölisel. Sellest erilist kartust maareformi teostamise käigu kohta üles seada, see on kas meie asunikud suudawad küllalt produktiivselt oma maid harida ja meie põllumajanduslikku jõukust tõsta, oleks ülearune. Mul on wõimatu olnud ennemalt selle kohta pikemaid andmeid tuua. Meile jagati wast hiljuti statistika keskbüroo väljanne „asumaa majapidamine Eestis 1919. a. — 1923. a.“ Sellest wõin paar iseloomulikku arwude rida härrade Riigikogu liigetele wõrdluseks tuua. Kunni 1922. aastani on keskmiselt ainult 28,1% asunikudest mõisate likwideerimisel üldse loomi saanud, — ma wõtan loomad, kui maapidamisel iseloomustawama ja kõige produktiivsema inwentaari — 1922. a. lõpuks on juba loomadega warustatud majapidamisi 93,3%. Selles summas on sees, nagu siit loeme, ka tööstuse ja äriettewõtete kohad. Loomulik on, et suur osa neist üldse loomi oma majapidamises ei tarwita. Siit wõime järeldada, et tegelikult asundusmajapidamised pea erandita, ma ütlen peaaegu 99%, loomadega warustatud on; Kui 1% loomadeta on see wõib olla. Kui

wõrrelda andmeid, asundusmajapidamiste loomadega warustamist ühe produktiivse põlluüksuse kohta, siis leiame, et mõnes maakonnas on asunikud loomadega üle maakonna keskmise arwu läinud, teistes maakondades on nad ainult wähe tahapoole jäänud keskmisest maakonna wõi üleriiklikust loomade arwust. Samasugust pilti näeme ka inwentaariga warustamises. Asunikud on warustatud teatawa osa põllutööriistadega täiesti samal määral nagu seda on wanad majapidamised, wälja arwatud suuremad masinad, mis rohkem kapitaali nõuawad, need on: lõiku-, wiljaniidumasinad ja loorehad. Neid tarwitawad asunikud oma majapidamises ühisuste kaudu. Eriti on selleks ka põllutööstuse ministri korraldus, et neid riistu mitte üksikutele ei antaks, waid ühiskasutamiseks. Üldse põllutööriistade kasutamise suunas asunikude majapidamised mitte palju halwemas seisukorras ei ole, kui seda keskmiselt on meie wanad talud. Kui nii, siis need kartused, mida jagawad härra Linnamägi ja wõib olla ka härra rahaminister, ei ole põhjendatud. Teisest küljest, ma ei tea nüüd, — ma ei saanud otsekohe härra rahaministri kõnest sellekohaseid andmeid, aga mulle näis, et härra rahaminister kardab asundusmajapidamistesse kapitaali anda selle tõttu, et seal liig wähe kapitaali asunikude eneste poolt investeeritud. Meie esitajal, härra Laretei'l, oli kord juhus siin kapitaali investeerimise kohta arwudega näidata, et asunikud, wõrreldes meie tööstuse ja kaubandusega, oma kapitaali protsentuaalselt kaugelt rohkem on majapidamistesse mahutanud kui wiimased. Järelikult asunikud pole weel seda toetust leidnud, mida nad oleks pidanud saama. Meie ei ole ju selles süüdi, et siin nii oleme, waid riik on oma majanduslikkude ja poliitiliste sihtide tagajärjel asunikude, riigirentnikkude kihi loonud. Ma pean rõhuga alla kriipsutama seda, et asundusmajapidamised wäärivad siiski suuremat tähelpanu, kui nad wast senni saanud on.

Mis puutub asundusmajapidamise toetusse, siis meie käesolewa aasta eelarwes operatsiooni fondi küll suurema summa üles wõtma peame, kui see läinud aastal oli. Seda on wähe, sellepärast, et 65 miljonist, mis maasaajatele inwentaari

muretsemiseks 1924. aasta eelarwe kaudu määrati, kaugeltki ei jätkunud ja tagantjärele tuli põllutööministril sellekohase ettepanekuga esineda Wabariigi Walitsuses ja weel anda lisa üle 200 miljoni. (Hüüded: See oli ehituslaenu.) Ma käsitasin ka ainult ehituslaenu. Nii et 1925. aasta eelarwes ka laenude wähe- sus asunikkudeperele mitte rõõmustaw ei ole. Seda rõõmu, mida härra Johanson jagas, nimelt et see summa on suurenenud, ei saa mina jagada ja pean seda konstateerima. Tulewal aastal on aga asunikkudel ehitusalal kindlasti weel wäga palju ära teha. Paljudel ei ole weel hooneid, nende ehitamiseks puudub raha ka selle tõttu, et läinud majandusaasta ikalduse tagajärjed realiseerimata. Weel hiljuti lugesime lehes, et härra põllutöö- minister on esinenud, wõi kawatseb esi- neda Wabariigi Walitsuse ees ettepane- kuga asunikkudele inwentaarilaenu täht- aegu üksikutel juhtumistel pikendada. See on terwitataw ja loomulik selle- pärast, et inwentaarilaenu kõrwal on weel lühikeseajalisema seemne- ja kunst- wäetise laenu tasumine, ja kui majapida- mised sarnases seisukorras on, siis peame ometi otsusele tulema, et: 1) kawatsetaw rendikõrgendus mitte millegagi põhjen- datud ei ole ja 2) laenufondi suurendada tuleb. Et ma ju kord maareformi ja asun- dumajapidamisi käsitanud olen, siis ta- haksin puudutada neid ülesandeid ja uuendusi, mida Wabariigi Walitsusel lähemal ajal teostada tuleb. Suurem osa neist ülesannetest ei nõua niiwõrd raha- list kapitaali ja kulu kui head tahtmist. Esimeseks ülesandeks oleks — põlise- tarwitamise seadus wastu wõtta ning tema teostamisele asuda. Teine tähtsam ülesanne on meie wäikerentnikkude, ma mõtlen selle all endisi saunakohti, kui ka mõisatöölisi, küsimuste lahendamine. Need ei ole seotud eramaadel asuwate popsikohtade lahendamise küsimusega. Nende küsimuse lahendamisele ja elujärje parandamisele on wõimalus palju abi saata selle läbi, kui meie metsade küsi- muse kaalumisele wõtame. Meie metsa- majanduses on senni waade walitsenud, et karjatamine riigimetsades on pahe, mida ainult hädapärast sallida wõib. Selle tagajärjeks on, et I, II ja III-da aasta raiesmikkudel lokkab määratu hein, mis lämmatab idanewa puutaime ja mis ei luba üldse mahakukkunud käbil jõuda

mullapinnani. Karjad aga aetakse sohu ja rappa. Kui arwesse wõtame, et sõja- ja rewolutsiooni aastatel meie metsad on saanud kui kärjed raiestikurikkaks, siis näeme, et suurel osal wäikekohapidajatel puudub täiesti karjatamise wõimalus. See on eluline küsimus wäikemaadepida- jate elus. Kunni maareformi teostami- sele asumiseni karjatasid nad karja mõisa metsades. Põllulapikese kõrwal oli neil see wõimalus. Kui meie neilt selle wõi- maluse ära wõtame, siis peawad nad küll meie riigi ja maareformi kahjuks tähen- dama: „mõisnikkude ajal oli meil parem olla, sest mõisnik lasi karja oma metsa ajada, kuna riik seda ei luba.“ Wõib olla, et meie metsamajandus sellest mõne mil- joni kahju saab, kuid need miljonid, mis heina kui ka loomatoidu näol kaduma lähewad, on enam wäärt ja see peaks kord Wabariigi Walitsusele selgeks saama, et sellel alal tuleb parandust luua. Pean tähendama, et meie mõisatööliliste on küll wastuwõetud maaseaduse muut- mise seadusega wõimalus antud oma krundile asuda... (M. Martna, sd.: Kui neil see on!) Härra Martna'l on täiesti õigus öelda — kui neil see krunt on. See krunt wõi maalapikene on nii wäikene, et nad seal waewalt suudawad ära elada ja sellepärast käsitasingi küsi- must, kuidas oleks wõimalus neile pare- maid elutingimusi luua nende wiletsates oludes. (Wahelhüüe B. Eilmani, is. poolt.) Ma ei saanud Teist hästi aru.

Juhataja A. Jürman: Palun mitte kohtadelt kõneleda.

R. Penno (as.): Kui maa-ala nii wäi- kene on, nagu neil endistel asunikkudel ja mõisatöölistel, siis peab küll selle suuren- damise peale mõtlema. Kui käesolewa aasta töökawasse on wõetud ka nende maade planeerimine, siis tuleb tõsiselt kaalumisele wõtta lepinkute ja raiestik- kude kasutamise küsimus põllumajandus- likuks maaks. Meie maaseaduses on wastu wõetud paragrahw, mis eriti kait- seb metsa pindala. Wõib olla, et ka siin tuleks kaalumisele wõtta, kas meie seda pindala siiski rahwa huwides wähe ei wähendaks. Sooparanduse teel, mida soowitas härra Linnamägi, minu arwa- mise järele siiski nii pea suuri maa- alasid põllukultuuri alla ei wõeta, et nad meie kodanikkude maanälga rahuldada suu- daksid. Ehituste alal tuleks kaalumisele

wõtta ehituspuude normide küsimus. Eriti raske on praegu normide alusel väiketaludel, ppsikohtadel kui ka endistel mõisatöölistel ehitada. See ehitusnorm on nii väikene, et waewalt saab väikese elumajakese ehitada, kuna lauda tarwis enam ehitusmaterjaali ei jätku. Neid norme tuleks tõsta. Renditalude ehitusmaterjaali saamine tuleks lahendada.

Need oleksid õieti need küsimused, mis erilisi suuri kulusid walitsuse peale ei pane ja mida walitsuselt lähemas tulewikus ootaksime.

Rõõmustawaks nähtuseks käesolewa aasta eelarwes on summa, mis määratud linatööstuse ja linakaswatuse tööstuse edendamiseks. Lähemal ajal peame meie oma põllumajanduslikku produktsiooni võimalikult kiirelt tõstma ja seda sellepärast, et riik üksi ei suuda talituskapitaali sinna juhtida, kus teda tarwis ja ei ole senni sarnast arusaamist olnud, et talituskapitaal on eriti vähe põllumajandusse juhitud. Kiireks talituskapitaali soetamiseks on linatööstus üks kõigeparematest abinõudest, eriti Lõuna-Eestis. Seal on meil kogemusi. Wiimased linahindade tõusud, mis loodawasti püsima jääwad, teewad selle tööstusharu meie põllumajanduses küllalt tähelepanu wääriliseks. Põhja-Eestis peaks aga karjakaswatuse kõrwal kartulile tähelepanu antama. Mina pean karjakaswatamist ja karjasaaduste produktsiooni väga tarwilikuks, eestkätt aga allikaks meie põllumajanduse edukuse. Ma ütlen, siin ei ole otsekohe nii kerge edasi jõuda, waid peab weel kiiremaid abinõusid otsima ja üks kiirematest abinõudest on just põlluproduktide — ja nende kaswatamise edendamine, mis rutem meie põllumehele talituskapitaali kätte annawad, mille kõrwal temal võimalik oleks ka oma karja suurendada ja majapidamist karjapidamise alusel sisse seada. Põhja-Eestis on tähtis aine kartul. Kartuli kaswatamise edendamiseks peaks meil piirituse süsteemile täielik alus loodama. Läänud aasta eelarwe arutamise puhul tähendati siit kõnetoolilt selle ebakohase nähtuse peale, mis praegu meie piiritustööstuse arendamisel walitsemas on. Riigikontrolli nõudmisel on põllutööminister sunnitud olnud wiinawabrikute renti nii kõrgeks ajama, et... (Põllutööminister A. Kerem: Hakatakse rewiderima.)

Hakatakse rewiderima? See on väga rõõmustaw. Nüüd on siis ometi aru saadud, et kõrgeksaetud rent riigile kasu ei anna, mida sellega kätte tahetakse saada, sest piiritusekraadi hinna näol tuleb wabrikule see kõrge rent uuesti tagasi maksta. See on üheks põhjuseks, miks meie piiritust wälja ei weeta, miks on hakanud sisse tulema Saksa ja kõiksugust teist piiritust. (M. Juhkam, tõer.: Ega see piiritus meid üldse ei päästa. Segased wähelehed.) Kuulge, ma ei ole üldse käsitanud seda. Ma ütlen, kui teie nendele wähestele piirituswabrikutele nii suure rendi peale panete, peale selle on weel muud maksud, mille läbi terve see tööstus surmatud saab, siis ei ole see õige alus meie majanduspoliitikas. Kui meie maksustamisele teatud piiri paneme, nagu see on metall ja tekstiiltööstusel, siis peaksime samasugust piiri maksustamisel piirituse tööstuse juures ka tarwitama.

Need oleksid õieti need korrektiivid ja soowid, mida meil põllumajanduse kohta esitada on. Siin pean tähendama, et Wabariigi Walitsuse deklaratsioonist ja ka rahaministri kõnest selgus, et meil ka Eesti panka tahetakse rohkem ära kasutada põllumajanduse edukuse wõi põllumajanduse produktsiooni tõstmiseks. Ma ei saa sel puhul mitte waikides sellest mööda minna, waid pean headmeelt awaldama, et meil on aru hakatud saama ka meie põllumehe lühikeseajalisest krediidi wajadusest.

Mis puutub teistesse aladesse, mis wõiks huwitada maainimest, siis on need meie posti- telegraafi-telefoni ja teedekorraldused. Kui ligemalt waadelda seda poliitikat, mis senni on walitsenud meie teedeministeriumis ja postiametkonnas, siis näeme, et seal kaugeltki otstarbekohasuse ja odawuse printsibi järele käidud ei ole. Meie kuuleme maalt sagedasti kurtmist, et telefoniwõrk, mis suure waewaga loodud, tikub käest ära minema, ja just sellepärast, et need maksud ja korraldused on sarnased, et telefonitarwitajatele ennast ära ei tasu. Mul tuleb meelde wiimane koosolek Wiru maakonnandukogus, kus üks maakonnawalitsuse liige tähendas, et meie ei saa kuidagi waldadesse telefone sisse. Ja kujutage ette, et maakonnas on terve rida wallawalitsusi, ma ei räägi

mitte teistest ametasutustest, et wallawalitsustel, sellel ühel lüülil meie riigiwõimu esitajatest, üldse telefoni sisse tõmmatud ei ole. Mõelge nüüd, kui tarwis oleks teatawal hädaohtlikul silmapilgul läbi wiia mobilisatsioon 24 tunni jooksul, mis teie siis peale hakkate? (M. Juhkam, tõer.: Tõstame telefonitakse.) Kui teie veel telefonitakse tõstate, siis wiskawad nii mitmedki wallawalitsused oma telefonid ka nurka. Kui raha wallakassas ei ole, siis ei saa ometi telefoni sissewõtmist sunduslikuks teha. Seal aetakse siis noaagsete läbikäimiswiisidega läbi. Aga see ei ole ometi kultuuri edendamine, waid just wastuoksa. Teiseks on üldiselt see korraldus, mis meie posti ja telefoni alal maal maksma pandud otstarbekohatu. Üsikutesse maa keskjaamadesse, kus tarwitatakse telefoni 2, 3, kõige rohkem 10 korda päewas, sinna peab panema kaks, kolm ametnikku istuma, kellele palka peab maksma. Otstarbekohasem oleks terwet seda korraldust anda maal omawalitsuste kätte, kes seda siis eraisikutele wälja andes niisuguseid keskjaamu palju odawamini ja otstarbekohasemalt saaks korraldada. Mul on meeles telefoni korraldus Eestis Wene ajal, ja siis oli ta just eraisikute kätte antud. Sel ajal töötas telefoniwõrk palju paremini, kui nüüd. Siis wõis alati ühendust saada, aga nüüd on ühenduse saamine maal ööseti päris wõimatu. Wõib olla, et sõjaseisukorra puhul kohustatakse ametnikka ühendusi ka ööseti andma, aga ennem küll mitte ei saanud.

Siis edasi, teedekorraldamise ala. Meie näeme, et siin teedeministeerium ka liiga wähe on teinud. Teedeministeerium on maanteede ja terwe selle teedewõrgu korraldamisele liiga wähe oma tähelepanu juhtinud. Wähe on määratud selleks summasid. Kui siin kõneldakse naturaalkohustuse ärakaotamisest, siis ei tohiks kõnelda sellest, et neid summasid veel wähendama hakkame, mis maal teede parandamiseks lähewad, waid neid tuleks märksa suurendada. (A. Jõeäär, sd.: Aga kes maksab?) Meie maksame. Praegu kõik maapidajad maksawad naturaalmakse. Siin näeme, et kawatsetakse hoopis teisteks otstarbeks, mis mitte nii hädatarwilikud ja möödapääsematud ei ole, maksusid tõsta, et eelarwet tasakaalu wiia. Meie eelarwes on

õige palju niisuguseid ebaproduktiivseid kulusid, mille wäendamise teel produktiivseid kulusid wõib suurendada. Wõtke näiteks see teedeala. Niihästi raudteed, kui ka maanteed on ju meile tähtsad, kuid meie näeme, et meil siiski suurepäralisi kawatusi on raudteede korralduse alal, maanteede korralduse alal aga mitte. Mis puutub meie riigiasutuste wahekordadesse üldse ja sisesse, siis leiame, et praeguse korralduse juures ühte ja sama ülesannet teostawad mitu asutust ja täiesti puudub kontakt, mille tõttu, minu arwamise järele, kulutatakse rohkem tööjõude ja summasid. Ma tuletaksin meelde siin ühe juhuse, mis ühelt maakommisjoni koosolekult meelde jäänud. Ma pöörasin sel koosolekul härra põllutööministri poole küsimisega, kuidas on meil lugu põllutöökoolidega? Kas on haridusministeeriumi ja põllutööministeeriumi wahel põllutöökoolide suhtes mingisugune kokkulepe, kontakt olemas? Härra põllutööminister pidi tähendama, et sarnast kontakti mitte ei ole. Põllutööministeerium awab põllutöökooli. Meil on peale põllumajandus-teaduskonna Tartu ülikooli juures veel kaks põllutöö keskkooli ja terwe rida põllumeeste koole. Selle kõrwal awab haridusministeerium põllumajanduslikud realgümnaasiumid. Ma küsisin härra põllutööministrilt, kas Teie olete nende realgümnaasiumide õppekawade ja õppekorralduste suhtes haridusministeeriumis kokku leppinud, kas olete nende korraldamisest osa wõtnud. Mulle wastati, et põllutööministeeriumi esitajad nendest korraldustest osa wõtnud ei olla. Peale selle awab haridusministeerium algkoolide juures täiendawad koolid ja nende täiendawate koolide seast on nii mitmedki põllumajanduslikud täienduskoolid. Mina arwan, et nende koolide wõrk õige otstarbekohane on ja õige kiire põllumajandusliku hariduse laialilaoamiseks. Nende täienduskoolide tarwis ei ole aga õppekawa loodud ja igal koolijuhatajal, kelle kooli juures sarnane täienduskool awatakse, tuleb omapead kawa kokku seada. Jällegi ei ole kokkupuutumist kompetentse asutusega, pole kokkulepet põllutööministeeriumiga. Niisugust korda ometigi olla ei tohi. Kui põllutöökoole asutatakse peab teatud kokkulepe haridusministeeriumi ja põllutööministeeriumi wahel olema, sest mina usun, kui awatakse üks kaubanduskool, siis küsi-

takse ometi wastawa kaubandus- ehk majandusministri arwamist. Kui awatakse mõni kool raudtee wõi tehnilisel alal, siis küsitakse ometi wastawa ministri arwamist, kui näiteks awatakse merikool, siis ometi küsitakse meriasjanduse peawalitsuse seisukohta järele. Põllumajanduse alal meie seda ei näe. Kui niisugused juhtumised põllumajanduse alal ette tulewad, siis wõiwad nad ka teistel aladel ette tulla. See on üks näide, et meil walitsuse aparaat nii mõndagi soowida jätab.

Lõpuks tahaksin ma weel peatuda ühe asja juures, see on meie omawalitsused, eriti maaomawalitsused. Riigikogus oleme sagedasti sarnast nähtust näinud, et üksikute seadustega paneme omawalitsustele koormatusi peale ja ei määra neile nende ülesannete teostamiseks sisetulekuallikaid. Seda teed lõpulikult käia meie ei wõi. Käesolewa majandusaasta algul pidasid omawalitsused koosolekuid, et aasta eelarwet kokku seada. Pearaskus seisib aga selles, et teatawate ülesannete täitmiseks sisetulekuallikad puudusid. Omawalitsused tähendasid: Jah, wiiks eelarwe otsad kokku aga waadake, tuleb jälle mõni 8 miljonit juurde, aga sisetulekuid katmiseks ei ole. Härra Luur'i parandus pensioniseadusele, mis omawalitsuste kasuks 8% wõtmisel teataw kergenduse oleks toonud, lükati tagasi. Ma wõin konstateerida, et Wiru maakond maksab palkade kõrwa wõi selle summa arwel riigikassasse pensionikapitaali heaks 800.000, kuna Wiru maakonnast ainult 4 õpetajat pensioni hakkawad saama. (L. Johanson, sd.: Too pole õige! Ei wõeta rohkem kui makstakse!) Wähemalt eelarwesse tuleb ta ometi selle summana sisse. Ma ütlen, et see on üks näitus, et meil küllalt otstarbekohaselt seadusandlus omawalitsuste suhtes käsitatud ei ole. Mina arwan ka, et meie oma aparaadi korraldamise ja lihtsustamise juures peaksime rohkem rõhku panema omawalitsuste peale, neile suuremat wabadust tegewuse alal jättes, neile suuremat osa ka meie riigi sisetulekutest jättes. Siis korraldaksime meie oma aparaati palju odawamini ja teeksime üldiselt riikliku ja omawalitsuse aparaadi palju lihtsamaks. Ma tuletan lugupeetud Riigikogu liigetele meelde ainult ühe asutuse likwideerimist, see on meie maanteede walitsuse likwi-

deerimist teedeministeeriumi juures. Selle likwideerimise tagajärjel on liigsed kuld ära jäänud ja maakonnawalitsused on palju odawamini uute teede ehitamist ja parandamist läbi wiinud. See on ainult üks näide. Ka hoolekande alal on samasugune asi. On tarwis hoolekande alal omawalitsustele ka rohkem wõimalusi jätta ja kui meie neile riigikassast osa määrame toetusena, siis on sealt ka rohkem loota, sest omawalitsused, eriti maakonnawalitsused — ma ei käsita walla hoolekande asutusi, mille seisukord mõnesugust parandust nõuab — on oma hoolekande asutused palju otstarbekohasemalt ja odawamalt korraldanud, kui seda riik on teinud. (L. Johanson, sd.: Rääkige seda, mis Teie teate, aga ärge rääkige seda, mis Teie ei tea.) Ma wõin öelda... (L. Johanson, sd.: Tooge näiteid!) Kui Teie nii väga näiteid soowite, siis wõin ma neid Teile ka tuua, näiteks, Udriku nõdramõistuslikkude laste kodu. (Wahelhüüe L. Johanson'i, sd. poolt.) Nad on saamatud sellepärast, et neil riigikassat niiwõrd kasutada ei ole kui töö-hoolekandeministeeriumil. Kui neile antaks suuremad tuluallikad kasutada, siis oleks hoolekande korraldus seal teine ja palju otstarbekohasem.

Need on õieti need korrektiivid ja soowid, mida meie rühm tarwillikuks pidas selle eelarwe puhul ette tuua.

Juhataja **A. Jürman**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Johanson'il.

L. Johanson (sd.): Härra Penno ütles siit kõnetoolilt, et Wiru maakonnas nõutakse umbes 800.000 pensioniseaduse põhjal maksusid omawalitsustelt, kuna ainult 4 kooliõpetajale tuleks pensioni maksta, see on umbes 200—300 tuhat. Siit tuleb järeldada, nagu nõuaks tööhoolekandeministeerium omawalitsustelt rohkem maksusid, kui tegelikult omawalitsustel pensioni peale wälja läheb. See ei ole aga mitte õige. Nihästi komisjonis, kui ka siin on seletatud seda paragrahwi nii, et wõib wõtta nende käest kunni 8%-ti, kuid selle wõtmise juures pannakse tähele tegelikka wäljaminekuid. See on kohuseks töö-hoolekandeministeeriumile ja nende andmete põhjal, mis ta maakondadest saab, peab tema wasta-

walt määrama maksu protsendi. (Wahel hüüe R. Penno, as. poolt.) Teie wõite eelarwesse wõtta, mis Teie tahate, see on Teie asi.

(Hüüded: Koosolek lõpetada!)

Juhataja **A. Jürman**: Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10.05 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abiesimees **A. Jürman**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.